

ДОКУМЕНТИ
СВЯТОГО І ВЕЛИКОГО СОБОРУ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
КРИТ, 2016

ВІДКРИТИЙ
ПРАВОСЛАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
СВЯТОГО ФІЛІППОСА
ПРЕМУДРОСТІ

ДУХ І ЛІТЕРА

27-732.3"2016"

Д638 Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. Крит, 2016

К.: Відкритий Православний Університет Святої Софії Премудрості, ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. – 112 с.

ISBN 978-966-378-479-3

Видання є збіркою документів Святого і Великого Собору Православної Церкви (Крит, 2016), що були перекладені українською мовою на замовлення Відкритого Православного Університету Святої Софії-Премудрості фахівцями редакції видавництва «Дух і Літера».

Переклад не є офіційним, видання не є конфесійним.

Призначене для богословів, релігієзнавців, істориків, студентів духовних і світських навчальних закладів, духовенства і вірних різних конфесій, хто ідентифікує себе з Православ'ям та цікавиться православним християнством.

Видання започатковує серію «Бібліотека Відкритого Православ'я».

Редактори: прот. Георгій Коваленко
архім. Кирил (Говорун)

Відповідальний за випуск: Вадим Залевський

Переклад з англійської, грецької
та французької: Юрій Вестель, Дмитро Каратеев

Літературна редакція: Леся Лисенко, Марія Литвин

Верстка: Вячеслав Горшков

Дизайн: Богдан Скубко

Коректура: Дмитро Каратеев, Вікторія Кочубей

Переклад документів здійснено з тексту, опублікованого на офіційному сайті Святого і Великого Собору Православної Церкви:
<https://www.orthodoxcouncil.org/>

© Відкритий Православний Університет
Святої Софії-Премудрості, 2016

© ДУХ І ЛІТЕРА, переклад, макет, 2016

ЗМІСТ

Передмова. Прот. Георгій Коваленко. Собор Відкритого Православ'я	5
Послання Святого і Великого Собору Православної Церкви	9
Стосунки Православної Церкви з іншим християнським світом.	17
Місія Православної Церкви в сучасному світі.	27
Важливість посту і його дотримання сьогодні.	44
Таїнство шлюбу та перешкоди до нього	51
Автономія та спосіб її проголошення	57
Православна діаспора	61
Окружне послання	71
Післямова. Архім. Кирил (Говорун): Святий Дух виявився професійнішим за професійних церковних бюрократів	103

СОБОР ВІДКРИТОГО ПРАВОСЛАВ'Я

Апостольський Собор, опис якого маємо у «Діях Святих Апостолів», і Вселенські Собори, що проходили за часів християнської Візантії ще до розділення на православний Схід і католицький Захід, були важливими етапами у формулюванні богословських догматів і формуванні канонічного устрою Єдиної Святої Соборної і Апостольської Церкви. Загальноправославні і Помісні Собори, що мали велике значення для Вселенського Православ'я, проводилися і в Середньовіччі, і в Нову добу. Спроби провести Всеправославний Собор відбулися в другій половині XIX століття та в 20-ті, 30-ті та 40-ві роки XX століття. У вересні 1961 року розпочалася підготовка до проведення Святого і Великого Собору Православної Церкви, яка тривала 55 років і, не зважаючи на те, що далеко не з усіх питань, які декларувалися як важливі або виносилися на обговорення упродовж півстоліття, вдалося знайти консолідоване рішення, завершилася рішенням скликати Собор на П'ятидесятницю 2016 року.

Святий і Великий Собор Православної Церкви відбувся з 19 по 26 червня 2016 на Криті. Він зібрав 10 з 14 Помісних Православних Церков світу: Константинопольську, Александрійську, Єрусалимську, Сербську, Румунську, Кіпрську, Елладську, Албанську, Польську

та Чеських земель і Словаччини. Відмовилися від участі в Соборі 4 Церкви – Антіохійська, Російська, Грузинська і Болгарська.

Спочатку Всеправославний Собор не був у центрі уваги Відкритого Православного Університету Святої Софії-Премудрості, який розпочав свою діяльність 4 березня 2016 року в день пам'яті святого благовірного князя Ярослава Мудрого на території 1000-літньої Софії Київської, яка сьогодні є Національним заповідником, а також духовним, культурним і науковим центром столиці України – золотоверхого Києва.

Але напруження навколо можливості проведення Собору і відмова, в тому числі і ієрархів Української Православної Церкви, врешті-решт привернули до події і нашу увагу. Коли Собор розпочався, то з'ясувалося, що Українська Церква і українці на ньому присутні. До складу делегації Константинопольського Патріархату офіційно увійшов глава УПЦ в США митрополит Антоній (Щерба), а член тієї ж делегації архієпископ Іов (Геча) став офіційним спікером Собору.

Коли на офіційному сайті Собору почали з'являтися підсумкові документи грецькою, англійською, французькою і російською, стало зрозуміло, що жодна з Православних Церков в Україні чи поза її межами не планує перекладати ці матеріали українською мовою. Тоді цей переклад було зроблено на замовлення Відкритого Православного Університету фахівцями редакції видавництва «Дух і Літера» і опубліковано на сайті «Православ'є в Україні» (orthodoxy.org.ua).

Але головною причиною такого рішення стало те, що дух документів Собору (особливо написаного безпосередньо на Криті «Послання православним людям і всім людям доброї волі»), відкритість до міжконфесійного та міжрелігійного діалогу, визначення фундаменталізму як «хворобливої релігійності», відповідальне ставлення до сучасних проблем суспільства та впевненість, що «Церква живе не для себе», є співзвучними принципам «відкритого Православ'я», які лягли в основу ідеї Відкритого Православного Університету. Можливо, саме тому першою книжечкою у серії «Бібліотека Відкритого Православ'я» є це видання.

Георгій Коваленко, протоієрей,
ректор Відкритого Православного Університету
Святої Софії-Премудрості

Послання Святого і Великого Собору Православної Церкви

Православним людям і кожній людині доброї волі

Ми звеличуємо і славимо Бога «милосердя і всякої втіхи» (2 Кор. 1:3), що сподобив нас зібратися в тиждень П'ятидесятниці (18–26 червня 2016 року) на острові Крит, де апостол Павло і учень його Тит проповідували Євангеліє в перші роки життя Церкви. Ми дякуємо Богові в Трійці за те, що Він благоволив нам завершити в одностайності труд Святого і Великого Православного Собору, скликаного Вселенським Патріархом Варфоломієм в однодумності з Предстоятелями Помісних Православних Автокефальних Церков.

Вірно наслідуючи приклад апостолів і Богоносних отців, ми знову заглибилися в Євангеліє свободи, заради якої нас визволив Христос (Гал. 5:1). Основою наших богословських обговорень була впевненість у тому, що Церква живе не для себе. Вона несе свідчення Євангелія благодаті та істини і пропонує всьому світові дари Божі: любов, мир, справедливість, примирення, силу Хреста і Воскресіння і сподівання на вічність.

1. Головним пріоритетом Святого і Великого Собору було проголошення **єдності** Православної Церкви. Наявна єдність має зміцнюватися і приносити нові плоди, спираючись на Божественну Євхаристію

і апостольське спадкоємство Єпископів. Єдина Свята Соборна і Апостольська Церква є Божественно-людською спільнотою, передчуттям і досвідом *есхатону* в Божественній Євхаристії. Як безперервна П'ятидесятиниця, вона є пророчим голосом, який неможливо примусити мовчати, присутністю і свідченням Царства Бога любові.

Православна Церква, вірна одностайному Апостольському Переданню і своєму сакраментальному досвіду, є справжньою спадкоємницею Єдиної Святої Соборної і Апостольської Церкви, як це сповідується у Символі віри і підтверджується вченням Отців Церкви. Наша Церква у своїх таїнствах, зі Святою Євхаристією в осерді, переживає таїну Божественної ікономії.

Православна Церква втілює свою єдність і соборність «у Соборі». Соборність пронизує її організацію та спосіб ухвалення рішень, визначає її шлях. Православні Автокефальні Церкви не є федерацією церков, але Єдиною Святою Соборною і Апостольською Церквою. Кожна помісна Церква, оскільки вона подає Євхаристію, є місцевою присутністю і проявом Єдиної Святої Соборної і Апостольської Церкви. Що стосується православної діаспори в різних країнах світу, було ухвалено рішення продовжити роботу Єпископських Асамблей доти, поки не стане можливим здійснення канонічної строгості (акрівії). Асамблеї складаються з канонічних єпископів, які призначені кожною Автокефальною Церквою і залишаються підпорядкованими своїм Церквам. Належне функціонування цих

єпископських асамблей гарантує дотримання православної принципу соборності.

Під час роботи Святий і Великий Собор наголосив на важливості Зібрань (Синаксисів) Предстоятелів, що вже мали місце, і запропонував зробити Святий і Великий Собор постійною установою, що скликатиметься кожні сім або десять років.

2. Як учасники Святої Євхаристії і молитвеники за весь світ, ми повинні продовжувати «літургію після Божественної літургії» і нести **свідчення віри** близьким і далеким, згідно з ясною заповіддю Господа перед Його вознесінням: «Будете Моїми свідками в Єрусалимі, у всій Юдеї та Самарії й аж до краю землі» (Діян. 1:8). Нова євангелізація народу Божого в сучасних секуляризованих суспільствах і євангелізація тих, хто ще не дійшов до пізнання Христа, залишається постійним обов'язком Церкви.

3. Відповідно до свого обов'язку свідчити істину і свою апостольську віру наша Церква надає великого значення **діалогу**, в першу чергу з неправославними християнами. Через це решта християнського світу точніше пізнає істинність Православного Передання, цінність святоотцівського вчення та літургійного життя і віри православних. Діалоги, що ведуть Православні Церкви, в жодному разі не мають на увазі компромісу в питаннях віри.

4. Вибухи фундаменталізму в різних релігіях є виразом хворобливої релігійності. Тверезий **міжрелігійний діалог** суттєво допомагає розвитку взаємної довіри, миру і примиренню. Єлей релігійного досвіду має бути

використаний для лікування ран, а не для розпалювання вогню воєнних конфліктів. Православна Церква рішуче засуджує розширення воєнного насильства, переслідування, вигнання і вбивство членів релігійних меншин, насильницьке навернення, торгівлю біженцями, викрадення людей, тортури й огидні покарання. Вона засуджує руйнування церков, релігійних символів і пам'яток культури. Особливо висловлює вона свою глибоку стурбованість щодо становища християн і всіх переслідуваних меншин на Близькому Сході. Вона закликає уряди в цих регіонах захистити місцевих православних та інших християн і всі групи населення, що мають невідчужуване право залишатися у своїх країнах як громадяни з рівними правами. Наш Собор звертається до всіх сторін негайно докласти систематичних зусиль, щоб припинити воєнні конфлікти на Близькому Сході і всюди, де продовжуються збройні зіткнення, і надати можливість усім переміщеним особам повернутися до своїх домівок.

Ми звертаємо наш заклик, особливо до зверхників світу сього, діяти так, щоб мир і справедливість переважали у рідних країнах біженців. Ми закликаємо світську владу, громадян і православних християн у країнах, де переслідувані знаходять притулок, продовжувати допомагати їм на межі або навіть за межею своїх можливостей.

5. Сучасна секуляризація шукає автономію людини від Христа і духовного впливу Церкви, який вона безпідставно ототожнює з консерватизмом. Але західна цивілізація несе на собі незгладний відбиток тривалого

внеску християнства. Більше того, Церква висвітлює рятівне значення Христа, Боголюдини, і Його Тіла як місця і способу жити у свободі.

6. На відміну від сучасного світського підходу до **шлюбу**, Православна Церква розглядає нерозривні любовні стосунки чоловіка й жінки як «велику таємницю ... Христа і Церкви». Так само вона називає сім'ю, що виникає з цих стосунків і є єдиною гарантією виховання дітей, «малою церквою».

Церква завжди підкреслювала цінність **самообмеження**. Але християнська аскеза докорінно відрізняється від будь-якого дуалістичного аскетизму, який відсторонює людину від життя і людей. Навпаки, Церква пов'язує аскезу із сакраментальним церковним життям. Самообмеження стосується не лише чернечого життя. Аскетичний етос властивий християнському життю в усіх його проявах.

* * *

Святий і Великий Собор, окрім конкретних тем, про які він ухвалив рішення, коротко зауважує такі важливі сучасні питання:

7. Що стосується зв'язків між християнською вірою і природничими науками, Православна Церква уникає контролю над науковими дослідженнями і не займає ту чи іншу позицію стосовно кожного наукового питання. Вона дякує Богові за дар вченим розкривати невідомі виміри Божественного створіння. Сучасний розвиток **природничих наук** і технологій призвів до радикальних змін у нашому житті. Він надає значні

переваги, такі як полегшення повсякденного життя, лікування важких захворювань, спрощення комунікації між людьми, освоєння космічного простору і т. ін. Однак, незважаючи на це, він має і багато негативних наслідків, таких як маніпуляція свободою, поступова втрата цінних традицій, руйнування природного середовища і відкидання моральних цінностей. Наукове знання, хай би як швидко воно просувалося, не мотивує людської волі, не дає відповіді на серйозні моральні й екзистенційні питання та пошуки сенсу життя і світу. Такі питання потребують духовного підходу, який Православна Церква намагається забезпечити через біоетику, засновану на християнській етиці і святоотецькому вченні. Разом із своєю повагою до свободи наукового дослідження Православна Церква, наголошуючи на гідності людини та її божественному призначенні, водночас указує на небезпеку, приховану в деяких наукових досягненнях.

8. Очевидно, що сучасна **екологічна криза** зумовлена духовними й моральними причинами. Її коріння пов'язане з жадібністю й егоїзмом, які призводять до бездумного використання природних ресурсів, забруднення атмосфери шкідливими речовинами і зміни клімату. Християнська відповідь на цю проблему вимагає покаяння у зловживаннях, аскетичного настрою як протиотрути проти надмірного споживацтва, але водночас – культивування свідомості, що людина є «домоправителем», а не власником творіння. Церква ніколи не перестане наголошувати на тому, що майбутні покоління також мають право на природні ресурси, які дав нам Творець. З цієї причини Православна Церква

бере активну участь у різних міжнародних екологічних ініціативах і призначила 1 вересня днем молитви про захист навколишнього природного середовища.

9. На протипагу нівелюванню та безособовій стандартизації, що стимулюється у різні способи, Православ'я пропонує **повагу до конкретних особливостей** окремих людей і народів. Воно також виступає проти перетворення економіки на щось незалежне від основних потреб людини, на якусь самоціль. Прогрес людства пов'язаний не лише з підвищенням рівня життя чи економічним розвитком на шкоду духовним цінностям.

10. Православна Церква не втручається в політику. Її голос залишається самостійним, але й пророчим, як благодворне втручання в ім'я людини. Права людини сьогодні перебувають у центрі політики як відповідь на соціальні та політичні кризи і струси, яка прагне захистити громадянина від свавілля державної влади. Наша Церква додає до цього зобов'язання і відповідальність громадян, а також необхідність постійної самокритики з боку як політиків, так і громадян для поліпшення суспільства. І перш за все вона наголошує, що **православний ідеал** щодо людини перевищує горизонт встановлених прав людини і що «найвищою за все є любов», як відкрив Христос і як усі вірні, що слідують за Ним, знають це зі свого досвіду. Церква наполягає також на тому, що основоположним правом людини є захист релігійної свободи, а саме свободи совісті, віросповідання й релігії, однаково кожної окремої людини і спільнот, у приватному та суспільному житті, право на свободу богослужіння і практики,

право виявляти свою релігію, а також право релігійних громад на релігійну освіту і повноцінну діяльність і виконання ними своїх релігійних обов'язків (кома не треба) без будь-якого прямого або непрямого втручання з боку держави.

11. Православна Церква звертається до **молоді**, що прагне повноти життя у свободі, справедливості, творчості та любові. Вона закликає її свідомо приєднатися до Церкви Того, Хто є Істиною і Життям. Прийти, приносячи до церковного тіла свою життєздатність, свої тривоги і турботи та свої очікування. Молодь – це не лише майбутнє, але й динамічне і творче сьогодення Церкви як на місцевому, так і на світовому рівні.

12. Святий і Великий Собор **відкрив наш горизонт** до сучасного різноманітного й багатогранного світу. Він наголосив на нашій відповідальності в місці та часі, а тим більше у перспективі вічності. Православна Церква, зберігаючи недоторканою свою sacramentalну і сотеріологічну природу, є чутливою до болю, лиха і заклику до справедливості і миру народів світу. Вона звіщає «день-у-день Його спасіння», повідає «між племенами Його славу, між усіма народами Його діла предивні» (Псалом 95/96).

Помолімося, щоб «Бог усякої благодаті, що вас покликав до вічної Своєї слави у Христі, Він сам, коли постраждаєте трохи, вас удосконалив, утвердив, зміцнив, утривалив. Йому слава й сила по віки вічні! Амінь» (1 Петра 5:10–11).

СТОСУНКИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ З ІНШИМ ХРИСТИЯНСЬКИМ СВІТОМ

1. Православна Церква, що є Єдиною, Святою, Соборною й Апостольською Церквою, в глибокій церковній самосвідомості твердо вірить, що посідає головне місце у справі сприяння єдності християн у сучасному світі.

2. Православна Церква засновує свою єдність на факті її заснування Господом нашим Ісусом Христом і сопричасті у Святій Трійці та таїнствах. Ця єдність виявляється в апостольському наступництві та святоотцівському переданні, і Церква донині живе ним. Православна Церква має місію й обов'язок передавати та сповіщати всю істину, що міститься у Святому Письмі та Священному Переданні, яка й надає Церкві її кафолічного характеру.

3. Відповідальність Православної Церкви за єдність, як і її вселенська місія, виявлялися Вселенськими Соборами. Вони особливо наголошували наявність нерозривного зв'язку між правдивою вірою та сопричастям у таїнствах.

4. Безперестанно перебуваючи в молитві «про з'єднання всіх», Православна Церква завжди плекала діалог із відокремленими від неї, ближніми й дальніми, була першою у сучасному пошуку шляхів і способів

відновлення єдності вірних у Христі, брала участь в екуменічному русі з моменту його появи й робила свій внесок у його формування та подальший розвиток. Крім того, Православна Церква, завдяки властивому їй духу вселенськості та людинолюбства й у згоді з Боже-ственным велінням, «щоб усі люди спаслися і досягли пізнання істини» (1 Тим. 2:4), завжди докладала зусиль заради відновлення єдності християн. Отже, участь православних у русі за відновлення єдності з іншими християнами в Єдиній, Святій, Соборній та Апостольській Церкві зовсім не чужа природі та історії Православної Церкви, а послідовно висловлює апостольську віру та передання в нових історичних умовах.

5. Сучасні двосторонні богословські діалоги Православної Церкви, так само як і її участь в екуменічному русі, ґрунтуються на цій свідомості Православ'я та його вселенському дусі й мають на меті пошук єдності всіх християн на основі істини віри та передання давньої Церкви семи Вселенських Соборів.

6. Згідно з онтологічною природою Церкви, її єдність не може бути порушена. Проте Православна Церква визнає історичні найменування інших інославних християнських Церков і конфесій, які не перебувають у сопричасті з нею, і вірить, що її стосунки з ними мають будуватися на якнайшвидшому і якомога предметнішому з'ясуванні ними всієї еклезіологічної тематики, особливо ж їхніх найзагальніших учень про таїнства, благодать, священство й апостольське наступництво. Так, виходячи з богословських і пастирських міркувань, вона доброзичливо й позитивно

ставилася до діалогу з іншими християнами на двосторонньому й багатосторонньому рівнях, як і до участі в екуменічному русі новітніх часів загалом, у переконанні, що через діалог вона несе динамічне свідчення про повноту істини у Христі та про свої духовні скарги тим, хто перебуває поза нею, з об'єктивною метою підготувати шлях до єдності.

7. У цьому дусі всі помісні найсвятіші Православні Церкви беруть активну участь сьогодні в офіційних богословських діалогах, і більшість із них також у роботі різних національних, регіональних і міжнародних міжхристиянських організацій, попри глибоку кризу в екуменічному русі. Така багатогранна діяльність Православної Церкви впливає з почуття відповідальності та переконання, що взаєморозуміння та співпраця мають принципове значення, *«щоб не робити ніякої перешкоди благовістю Христовому»* (1 Кор. 9:12).

8. Звісно, перебуваючи в діалозі з іншими християнами, Православна Церква не ігнорує притаманних їйому труднощів, проте сприймає ці перешкоди на шляху до спільного розуміння передання давньої Церкви в надії, що Святий Дух, Який *«з'єднує всю установу Церкви»* (стихіра на вечірні П'ятидесятниці), *«доповнить те, чого бракує»* (молитва на хіротонії). У цьому сенсі Православна Церква у своїх стосунках з іншим християнським світом покладається не лише на людські сили учасників діалогу, а насамперед на провід Святого Духу, по благодаті Господа, Який молився, *«щоб усі були одно»* (Ін. 17:21).

9. Сучасні двосторонні богословські діалоги, про які було оголошено на всеправославних нарадах, відзеркалюють одностайне рішення всіх найсвятіших помісних Православних Церков, що покликані активно й постійно брати в них участь, щоб не перешкоджати одностайному свідченню Православ'я у славу Триєдиного Бога. Якщо якась помісна Церква вирішить не призначати своїх представників на будь-який діалог або сесію діалогу, при тому, що це рішення не є всеправославним, діалог триває. Перед початком діалогу або сесії діалогу відсутність будь-якої помісної Церкви має бути обов'язково обговорена Православною комісією цього діалогу, аби висловити солідарність і єдність Православної Церкви. Двосторонні та багатосторонні богословські діалоги повинні підлягати періодичній оцінці на всеправославному рівні.

10. Проблеми, що виникають під час богословських дискусій в Об'єднаних богословських комісіях, не завжди є достатньою підставою для одностороннього відкликання будь-якою помісною Православною Церквою своїх представників або остаточного припинення нею участі в діалозі. Взагалі слід уникати виходу будь-якої Церкви з діалогу, а якщо це трапиться, треба на міжправославному рівні докласти необхідних зусиль для відновлення представницької повноти Православної богословської комісії, що бере участь у цьому діалозі. Якщо одна або декілька Православних Церков відмовляються від участі в засіданнях Об'єднаної богословської комісії певного діалогу із серйозних еклезіологічних, канонічних, пастирських і моральних підстав, ця Церква чи Церкви, відповідно

до загальноправославної практики, письмово сповіщають Вселенського Патріарха й усі Православні Церкви про свою відмову. Шляхом всеправославного обговорення Вселенський Патріарх шукає одностайну згоду Православних Церков щодо подальших дій, включаючи і можливість переоцінки розвитку конкретного богословського діалогу, якщо це буде одностайно визнано необхідним.

11. Методологія ведення богословських діалогів спрямована на подолання успадкованих богословських відмінностей чи можливих нових розбіжностей і на пошук спільних моментів християнської віри. Вона передбачає відповідне інформування церковної повноти про різні етапи розвитку діалогу. У разі неможливості подолання якоїсь конкретної богословської відмінності богословський діалог може тривати, а зазначена розбіжність у конкретному богословському питанні фіксується й повідомляється всім помісним Православним Церквам, аби вони поміркували, що слід зробити.

12. Очевидно, що загальною для всіх метою богословських діалогів є остаточне відновлення єдності в правдивій вірі та любові. Проте наявні богословські й еклезіологічні розбіжності дозволяють виявити певну ієрархію труднощів, що існують на шляху досягнення цієї поставленої на всеправославному рівні цілі. Специфіка проблем кожного двостороннього діалогу передбачає відмінність у застосованих у ньому методологіях, але не в меті, тому що мета у всіх діалогів одна.

13. Однак важливо в разі необхідності докладати зусиль із координації роботи різних Міжправославних

богословських комісій, тим більше, що наявна єдність Православної Церкви має розкриватися та виявлятися й у рамках цих діалогів.

14. Будь-який офіційно проголошений діалог закінчується із завершенням роботи відповідної Об'єднаної богословської комісії, коли голова Міжправославної комісії подає звіт Вселенському Патріархові, який, за згодою Предстоятелів помісних Православних Церков, оголошує про закінчення діалогу. Жоден діалог не вважається завершеним до того моменту, доки на всеправославному рівні не буде оголошено рішення про його закінчення.

15. Після успішного завершення роботи будь-якого богословського діалогу на всеправославному рівні ухвалюється рішення про відновлення церковного сопричастя, яке має ґрунтуватися на однакості всіх помісних Православних Церков.

16. Одним із головних органів в історії єкуменічного руху є Всесвітня Рада Церков (ВРЦ). Деякі Православні Церкви були серед її засновників, а згодом усі помісні Православні Церкви стали її членами. ВРЦ є структурованим міжхристиянським органом, попри те, що охоплює не всі інославні християнські Церкви та конфесії. Проте існують також інші міжхристиянські організації та регіональні органи, такі як Конференція Європейських Церков, Рада Близькосхідних Церков і Всеафриканська Рада Церков. Усі вони, разом із ВРЦ, виконують важливу місію просування єдності християнського світу. Грузинська та Болгарська Православні Церкви покинули склад ВРЦ (перша в 1997 році,

друга в 1998) через свої особливі думки про роботу ВРЦ, і тому не беруть участі в заходах ВРЦ та інших міжхристиянських організацій.

17. Помісні Православні Церкви – члени ВРЦ беруть повну й рівноправну участь у структурі ВРЦ і всіма наявними в їхньому розпорядженні засобами роблять свій внесок у просування мирного співіснування та співробітництва перед лицем головних соціально-політичних викликів. Православна Церква охоче привітала рішення ВРЦ відгукнутися на її прохання про створення Спеціальної комісії з православної участі у ВРЦ, що було зроблено у відповідь на доручення Міжправославної Зустрічі в Салоніках (1998). Затверджені Спеціальною комісією критерії, запропоновані православними та прийняті ВРЦ, спричинили створення Постійної комісії зі співробітництва та консенсусу й були схвалені та включені в Конституцію та Регламент роботи ВРЦ.

18. Як та, що є вірною своїй еклезіології, тотожності своїм внутрішнім підвалинам і вченню давньої Церкви семи Вселенських Соборів, Православна Церква, організаційно беручи участь у роботі ВРЦ, аж ніяк не приймає ідеї «рівності конфесій» і не може прийняти єдності Церкви як певного міжконфесійного компромісу. У цьому сенсі єдність, до якої прагне ВРЦ, не може бути плодом лише богословських угод, вона має бути плодом і єдності віри, збереженої в таїнствах і житті Православної Церкви.

19. Православні Церкви – члени ВРЦ вважають необхідною умовою участі у ВРЦ те основне положення

її Конституції, згідно з яким її членами можуть бути лише ті, хто вірують у Господа Ісуса Христа як Бога і Спасителя, згідно з Писанням, і сповідають Триєдиного Бога – Отця, Сина і Святого Духа, згідно з Нікео-Царгородським Символом віри. Вони глибоко переконані, що еклезіологічні передумови Торонтської декларації (1950) «Церква, Церкви і Всесвітня Рада Церков» мають першорядне значення для участі православних у ВРЦ. Звідси саме собою зрозуміло, що ВРЦ не є й у жодному разі не може стати «надцерквою». *«Мета Всесвітньої Ради Церков – не домовлятися про союзи між Церквами, які могли б укладатися лише самими Церквами з їхньої власної ініціативи, а встановлювати живі контакти між Церквами і сприяти вивченню та обговоренню питань християнської єдності. Жодна Церква при входженні до Ради не повинна змінювати свою еклезіологію. (...) Крім того, факт членства у Раді не означає, що кожна Церква повинна вважати інші Церкви Церквами в істинному і повному розумінні цього слова» (Торонтська декларація, §2).*

20. Перспективи ведення богословських діалогів Православної Церкви з рештою християнського світу завжди спираються на основи православної еклезіології та канонічні критерії вже сформованого церковного передання.

21. Православна Церква бажає підтримати роботу Комісії «Віра та церковний устрій» і з особливою цікавістю стежить за її богословським внеском аж по сьогоднішній день. Вона позитивно оцінює богословські документи, прийняті Комісією за значної участі також

православних богословів, як важливий етап у процесі зближення християн. Однак Православна Церква зберігає обачність щодо найважливіших питань віри та устрою, оскільки неправославні Церкви та конфесії відхилилися від правдивої віри Єдиної, Святої, Соборної й Апостольської Церкви.

22. Православна Церква засуджує будь-які спроби порушити єдність Церкви з боку окремих осіб чи груп під приводом нібито охорони або захисту істинного Православ'я. Як свідчить усе життя Православної Церкви, збереження істинної православної віри забезпечується тільки соборністю, яка споконвіку становила у Церкві вищий авторитет у питаннях віри та канонічного порядку (6-е правило Другого Вселенського Собору).

23. Православна Церква має спільне усвідомлення необхідності міжхристиянського богословського діалогу й тому вважає, що він завжди має супроводжуватися свідченням світові через учинки взаєморозуміння та любові, які відбивають *«радість невимовну»* Благої Звістки (1 Пет. 1:8), виключаючи будь-яку практику прозелітизму, уніатизму чи інших провокаційних проявів міжконфесійного антагонізму. У тому ж дусі Православна Церква вважає важливим, щоб усі ми, християни, що надихаємося спільними принципами Євангелія, доклали зусиль, аби однодушно й солідарно зустрічати гострі проблеми сучасного світу, спираючись на прообраз нової у Христі людини.

24. Православна Церква усвідомлює той факт, що у відповідь на нові умови та нові виклики сучасного світу рух за відновлення єдності християн набуває нових

форм. Україн необхідно, щоб Православна Церква продовжувала нести своє свідчення розділеному християнському світові на підставі апостольського передання та своєї віри.

Молимося, щоб християни спільно трудилися, аби наблизити день, у який Господь здійснить надію Православних Церков і «*буде одне стадо й один пастир*» (Ін. 10:16).

МІСІЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

**Внесок Православної Церкви у перемогу
миру, справедливості, свободи,
братерства та любові між народами
й усунення расової та інших дискримінацій**

«Бог бо так полюбив світ, що Сина Свого Єдинородного дав, щоб кожен, хто вірує в Нього, не загинув, а жив життям вічним» (Йн. 3:16 [пер. І. Хоменка]). Церква Христова живе «у світі», але вона «не від світу» (Йн. 17:11 і 14–15). Церква як Тіло воплощеного Бога Слова (Свт. Йоанн Златоуст, *Бесіда перед відправкою у заслання*, 2, PG 52, 429), є живою «присутністю», знаменням та образом Царства Триєдиного Бога в історії, благовістячи «нове створіння» (2 Кор. 5:17), нове небо й нову землю, «в яких справедливість перебуває» (2 Пет. 3:13 [пер. І. Хоменка]), світ, у якому Бог «внутре кожну сльозу з очей їхніх [людей], і смерті не буде більше, ні скорботи, ні плачу, ні болю не буде більше» (Одкр. 21:4–5 [пер. І. Хоменка]).

Цим упованням Церква вже живе й передчуває його, особливо кожного разу, коли звершує Божественну Євхаристію, збираючи «разом» (1 Кор. 11:20) розсіяних чад Божих (Йн. 11:52) у єдине тіло без будь-яких відмінностей у расі, статі, віці, соціальному чи іншому

становищі, де *«нема юдея ані грека, нема невільника ні вільного, немає ні чоловіка, ані жінки»* (Гал. 3:28 [пер. І. Хоменка], пор. Кол. 3:11), в єдиний світ примирення, миру та любові.

Цим передчуттям *«нового створіння»*, преображеного світу, Церква живе також в особі своїх святих, які через подвижництво та чесноти вже в цьому житті явили образ Царства Божого, доводячи й підтверджуючи те, що очікування єдиного світу примирення, справедливості та любові – не утопія, а *«підстава сподіваного»* (Євр. 11:1 [пер. І. Огієнка]), якої можна досягти з благодаті Божої та через духовну боротьбу людей.

Надихаючись постійно таким очікуванням і передчуттям Царства Божого, Церква не залишається байдужою до людських проблем у кожен епоху, а навпаки, поділяє її турботи й екзистенційні проблеми, беручи на себе, подібно до свого Господа, біль і рани, спричинені злом у світі, та виливаючи, як добрий самарянин, елей і вино на її рани (Лк. 10:34) словом *«терпіння й втіхи»* (Рим. 15:4, Євр. 13:22) і діяльною любов'ю. Слово Церкви до світу має насамперед на меті не судити чи засуджувати світ (пор. Йн. 3:17 та 12:47), а запропонувати йому як провід Євангеліє Царства Божого, надію й упевненість, що останнє слово в історії є не за злом, хай би в якій подобі воно було, і що не можна дозволяти йому спрямовувати хід історії.

Передача звістки Євангелія, згідно з останньою заповіддю Христа: *«Ідіть, отже, і зробіть учнями всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа; навчаючи їх берегти все, що Я вам заповідав»* (Мф. 28:19

[пер. І. Хоменка]], є місією Церкви в усі часи. Ця місія має здійснюватися не агресивно чи в різних формах прозелітизму, а в любові, смиренні та повазі до ідентичності кожної людини й культурної своєрідності кожного народу. У ці місіонерські зусилля повинні роби́ти свій внесок усі Православні Церкви.

Спираючись на ці принципи та сукупний досвід і вчення свого святоотцівського, літургічного й аскетичного передання, Православна Церква поділяє турботи та тривоги людини нашого часу щодо фундаментальних екзистенційних питань, які непокоять сучасний світ, бажаючи сприяти розв'язанню їх, щоб у світі запанував мир Божий, який *«перевищує всякий розум»* (Флп. 4:7), примирення й любов.

А. Гідність людської особи

1. Гідність людської особи, що походить зі створення людини за образом і подобою Бога, а також із її ролі у Божому задумі про людину та світ, була джерелом натхнення для отців Церкви, які заглиблювались у таїнство Божественної ікономії. Святий Григорій Богослов знаменно наголошує стосовно людини, що Творець *«ніби якийсь інший світ, у своїй малості великий, ставить на землі; іншого ангела; з різних [природ] складеного шанувальника; споглядача видимого створіння; втаємниченого в умоглядне [створіння]; царя над тим, що на землі... живу істоту, якою [Бог] тут керує і туди переносить і яка – завершення таємниці! – тяжінням до Бога стає обоженною»* (Слово 45, На Святий Великдень, 7. PG 36, 632). Метою воплощення Слова

Божого є обоження людини. Христос, оновивши в Собі давнього Адама (пор. Еф. 2:15), *«співобожив людину, початок нашої надії»* (Євсевій Кесарійський, *Доказ Євангелія* 4, 14. PG 22, 289). Бо як у давньому Адамі містився весь людський рід, так і в новому Адамі весь людський рід зібрано воедино: *«Єдинородний став людиною... щоб, знову зібравши, очолити й повернути до первісного стану загиблий рід, тобто людство»* (Кирило Александрійський, *Тлумачення Євангелія від Йоанна*, кн. 9, PG 74, 273D–275A). Це вчення Церкви є невичерпним джерелом усіх християнських зусиль зберегти гідність і велич людини.

2. На цій основі необхідно в усіх напрямках розвивати міжхристиянську співпрацю для захисту людської гідності та, безумовно, блага миру в такий спосіб, аби миротворчі зусилля всіх без винятку християн набували більшої ваги та сили.

3. Спільне визнання найвищої цінності людської особистості може бути використане як передумова ширшого співробітництва у цій сфері. Помісні Православні Церкви можуть сприяти міжрелігійному взаєморозумінню та співпраці заради мирного співіснування та спільного життя народів без того, щоб це призводило до будь-якого виду релігійного синкретизму.

4. Ми впевнені, що як *«співробітники Божі»* (1 Кор. 3:9) можемо просуватися на шляху цього служіння спільно з усіма людьми доброї волі, які люблять богоугодний мир, на благо людського суспільства на місцевому, національному та міжнародному рівнях. Це служіння є заповіддю Божою (Мф. 5:9).

Б. Про свободу та відповідальність

1. Свобода є одним із найвищих дарів Бога людині. *«Той, Хто створив на початку людину, зробив її вільною та самовладною, обмеживши її самим лише законом заповіді»* (свт. Григорій Богослов, *Слово 14, Про любов до бідних*, 25. PG 35, 892A). Свобода робить людину здатною досягати успіхів у піднесенні до духовної досконалості, але водночас містить у собі небезпеку непослуху й автономії від Бога, а через це – падіння, звідки з'явилися трагічні наслідки зла у світі.

2. Наслідками зла є панівні в сучасному житті недосконалості та недоліки: секуляризація; насильство; розбещеність; такі хворобливі явища, як наркотична та інші види залежності, особливо серед частини сучасної молоді; расизм; гонка озброєнь; війни та, як їхній наслідок, соціальні лиха; утиски окремих соціальних груп, релігійних громад і цілих народів; соціальна нерівність; обмеження прав людини в царині свободи совісті й особливо релігійної свободи; дезінформація та маніпуляція громадською думкою; економічна відсталість; нерівномірний розподіл або цілковита відсутність необхідних життєвих благ; голод мільйонів людей; насильницькі депортації населення та торгівля людьми; наплив біженців; руйнування навколишнього середовища; безконтрольне застосування генетичних біотехнологій і біомедичних процедур щодо початку, продовження й завершення людського життя – все це викликає нескінченну тривогу за сучасне людство.

3. Перед лицем такого становища, що призвело до деградації поняття про людську особистість, обов'язок

Православної Церкви полягає сьогодні в тому, щоб через проповідь, богослов'я, богослужіння та пастирську діяльність явити світу істину свободи у Христі. *«Усе дозволено, але не все корисне; усе дозволено, але не все будує. Ніхто хай не шукає для себе користі, лише – для другого... Чому бо моя свобода мала б судитись іншого сумлінням?»* (1 Кор. 10:23–24, 29 [пер. І. Хоменка]). Свобода без відповідальності та любові веде зрештою до втрати свободи.

В. Про мир та справедливість

1. Православна Церква споконвіку визнає і проголошує центральне місце миру та справедливості в житті народів. Уже саме одкровення Христове характеризується як *«благовісткування миру»* (Еф. 6:15), бо Христос *«умиротворив кров'ю хреста Свого»* (Кол. 1:20) все, *«благовістив мир... далеким і близьким»* (Еф. 2:17), і став *«миром нашим»* (Еф. 2:14). Цей мир, який *«перевищує всякий розум»* (Фил. 4:7), як сказав учням Сам Господь перед Своїм стражданням, ширший і суттєвіший того миру, що обіцяє світ: *«Мир залишаю вам, Мій мир даю вам; не так, як світ дає, даю вам»* (Йн. 14:27 [пер. І. Хоменка]). І це тому, що мир Христовий є зрілим плодом возз'єднання всього у Христі: явлення гідності й величі людської особистості як образу Божого; прояву органічної єдності в Ньому людського роду та світу; універсальності принципів миру, свободи та соціальної справедливості й, нарешті, плідності християнської любові серед людей і народів світу. Справжній мир – це плід перемоги на землі

всіх цих християнських принципів. Це мир згори, про який завжди молиться Православна Церква у своїх щоденних молитвах, просячи його в Бога Всемогутнього, Який чує молитви тих, хто з вірою до Нього приходить.

2. Зі сказаного зрозуміло, чому Церква як «Тіло Христове» (1 Кор. 12:27) завжди молиться про мир у всьому світі, мир, який, зі слів Климента Александрійського, є синонімом справедливості (*Стромати* 4, 25. PG 8, 1369–72). А свт. Василій Великий додає: «Не можу переконати себе, що без взаємної любові та без миру з усіма, наскільки це в моїй спроможності, можу називатися гідним рабом Ісуса Христа» (*Лист* 203, 2. PG 32, 737). Як зазначає той самий святий отець, це настільки само собою зрозуміло для християнина, що «ніщо не є настільки властиве християнинові, як творити мир» (*Лист* 114. PG 32, 528). Мир Христа – це таємна сила, що виникає від примирення людини з Її Небесним Отцем, «за промислом Ісуса, Хто все звершує в усьому і творить мир невимовний і одвіку наперед визначений, і примиряє нас із Собою, а в Собі з Отцем» (Діонісій Ареопагіт, *Про божественні імена* 11, 2, 4. PG 3, 953).

3. Водночас необхідно наголосити, що дари миру та справедливості залежать і від людського сприяння. Святий Дух наділяє духовними дарами тоді, коли людина в покаянні прагне до миру і правди Божої. Ці дари миру та справедливості з'являються там, де християни докладають зусиль у чині віри, любові та надії у Христі Ісусі, Господеві нашому (1 Фес. 1:3).

4. Гріх є духовною хворобою, зовнішні симптоми якої – конфлікти, чвари, злочини та війни із їхніми

трагічними наслідками. Церква прагне усунути не лише зовнішні симптоми цієї хвороби, а й саму хворобу – гріх.

5. Одночасно Православна Церква вважає своїм обов'язком схвалювати все те, що справді веде до миру (Рим. 14:19) і відкриває шлях до справедливості, братерства, істинної свободи та взаємної любові між усіма дітьми одного Небесного Отця, як і між усіма народами, що становлять єдину родину. Вона співчуває всім людям, які в різних частинах світу позбавлені благ миру та справедливості.

Г. Мир і запобігання війні

1. Церква Христова взагалі засуджує війну, вважаючи її наслідком зла та гріха у світі: *«Звідки війни та чвари між вами? Чи не звідси – від ваших пожадливоростей, які в ваших членах воюють?»* (Як. 4:1 [пер. І. Огієнка]). Будь-яка війна загрожує знищити творіння Боже й життя.

Це особливо стосується війн із застосуванням зброї масового ураження, наслідки яких будуть жахливі не лише тому, що вони накликають смерть непередбаченої кількості людей, а й тому, що для тих, хто залишиться живим, життя стане нестерпним. З'являться невиліковні хвороби, виникнуть генетичні зміни і стануться інші лиха, які катастрофічно вплинуть на наступні покоління.

Вельми небезпечними видаються не тільки ядерні, хімічні, біологічні, а й інші види озброєнь, які створюють

ілюзію переваги та панування над навколишнім світом. Подібні озброєння культивують атмосферу страху й недовіри та стають причиною нової гонки озброєнь.

2. Церква Христова, від самого початку сприймаючи війну як наслідок зла та гріха у світі, заохочує будь-які ініціативи й зусилля, спрямовані на її запобігання й усунення за допомогою діалогу та інших прийнятних засобів. Якщо ж війна стає неминучою, Церква продовжує молитися і по-пастирськи піклуватися про своїх чад, які беруть участь у бойових діях заради захисту свого життя та свободи, докладаючи всіх зусиль заради якнайшвидшого відновлення миру та свободи.

3. Православна Церква рішуче засуджує різноманітні конфлікти та війни, що мають причиною фанатизм на релігійних засадах. Глибоку стурбованість викликає стійка тенденція примноження утисків і переслідувань через їхню віру християн та інших громад на Близькому Сході та в інших частинах світу, спроби викоренити християнство з його традиційної колиски. Тим самим наявні міжрелігійні та міжетнічні взаємини поставлено під загрозу, а багато християн змушені залишати місце свого проживання. Православні всього світу співстраждають зі своїми братами-християнами і всіма, хто потерпає від гонінь у цьому регіоні, і закликають до створення остаточного та справедливого розв'язання проблем регіону.

Також засуджуються війни, що надихаються націоналістичними мотивами і призводять до етнічних чисток, змін державних кордонів та захоплення територій.

Д. Ставлення Православної Церкви до дискримінації

1. Господь як Цар правди (Євр. 7:2–3) викриває насильство і несправедливість (Пс. 10:5), засуджує людське ставлення до ближнього (Мк. 25:41–46; Як. 2:15–16). У Його Царстві, яке відображається і є присутнім уже тут, на землі, у Його Церкві, немає місця ані для розбрату, ані для ворожнечі та нетерпимості (Іс. 11:6; Рим. 12:10).

2. У цьому питанні Православна Церква посідає чітку позицію. Вона вірить, що Бог *«створив з одного весь рід людський, щоб він жив по всій земній поверхні»* (Діян. 17:26 [пер. І. Хоменка]), і що у Христі *«нема юдея ані грека, нема невільника ні вільного, нема ні чоловіка ані жінки, бо всі ви одно у Христі Ісусі»* (Гал. 3:28 [пер. І. Хоменка]). На питання: *«А хто мій ближній?»* – Христос відповів притчею про милосердного самарянина (Лк. 10:25–37), тим самим навчаючи нас долати всі бар'єри ворожнечі й упередження. Православна Церква сповідує, що кожна людина, незалежно від кольору шкіри, релігії, раси, статі, національності, мови, є створеною за образом та подобою Божою і має рівні права у суспільстві. Згідно зі своєю вірою, Православна Церква не визнає дискримінації за всіма переліченими ознаками, яка передбачала би відмінність у гідності між людьми.

3. Церква, в душі поваги до прав людини та рівноправного ставлення до людей, оцінює застосування цих принципів у світлі свого вчення про таїнства, сім'ю, місце обох статей у Церкві та про цінності церковного

передання загалом. Церква має право проголошувати свідчення про своє вчення в громадському просторі.

Е. Місія Православної Церкви як свідчення любові у служінні

1. Виконуючи свою спасенну місію у світі, Православна Церква діяльно дбає про всіх людей, які потребують допомоги: голодних, малозабезпечених, хворих, інвалідів, людей похилого віку, гнаних, полонених, ув'язнених, бездомних, сиріт, жертв катастроф і військових конфліктів, торгівлі людьми та сучасних форм рабства. Зусилля Православної Церкви з подолання бідності та соціальної несправедливості є вираженням її віри та служінням Самому Христу, Який ототожнює Себе з кожною людиною і найпаче – з нужденним: *«усе, що ви зробили одному з Моїх братів найменших – ви Мені зробили»* (Мф. 25:40 [пер. І. Хоменка]). У цьому різноманітному соціальному служінні Церква може співпрацювати з різними суспільними інститутами.

2. Протистояння та ворожнеча у світі призводять до несправедливості й нерівності щодо участі людей і народів у благах Божественного творіння. Вони позбавляють мільйони людей базових благ і ведуть до занепаду людського існування, спричиняють масову міграцію населення, породжують конфлікти на національному, релігійному та соціальному ґрунті, що загрожують внутрішній згуртованості суспільства.

3. Церква не може залишатися байдужою до економічних умов, що негативно впливають на все людство.

Вона наполягає на необхідності не лише будувати економіку на моральних засадах, а й за її допомогою діяльно служити людині, згідно з ученням апостола Павла: *«так працюючи, треба допомагати слабосильним і пам'ятати слова Господа Ісуса, що Сам сказав: «Більше щастя – давати, ніж брати»»* (Діян. 20:35 [пер. І. Хоменка]). Святий Василій Великий пише, що *«кожен у справі своїй повинен ставити за мету допомогу нужденним, а не власну свою потребу»* (Правила, розлого викладені 42 PG 31, 1025 A).

4. Прірва між багатими та бідними драматично розростається внаслідок економічної кризи, яка зазвичай є наслідком нестримної спекуляції з боку деяких представників фінансових кіл, концентрації багатства в руках небагатьох, спотвореної практики підприємництва, позбавленої справедливості та людяності, що, в остаточному підсумку, не служить задоволенню справжніх потреб людства. Життєздатною є така економіка, що поєднує в собі ефективність зі справедливістю та соціальною солідарністю.

5. У цих трагічних обставинах Церква має велику відповідальність долати голод і всі прояви нужденності у світі. Той факт, що таке явище має місце за нашого часу, коли країни живуть в умовах глобалізованої економіки, свідчить про серйозну кризу ідентичності сучасного світу, бо голод загрожує не лише Божественному дару життя цілих народів, а й зачіпає велич і святість людської особистості, чим кидає виклик Самому Богові. Отже, якщо турбота про наш власний прожиток є питанням матеріальним, то турбота про прожиток

ближнього є питанням духовним (Як. 2:14–18). Таким чином, місія всіх Православних Церков – являти солідарність із нужденними й надавати їм діяльну допомогу.

6. Свята Церква Христова, що об'єднує багато народів землі у своєму кафолічному тілі, наголошує на принципі загальнолюдської солідарності та підтримує найтіснішу співпрацю народів і держав заради мирного розв'язання конфліктів.

7. У Церкві викликає стурбованість дедалі більше нав'язування людству споживчого способу життя, позбавленого опори на християнські моральні цінності. У цьому сенсі споживацтво разом із секулярною глобалізацією призводять до втрати народами своїх духовних коренів, до історичного безпам'ятства та забуття традицій.

8. Сучасні засоби масової інформації нерідко підпадають під контроль ідеології ліберального глобалізму й у такий спосіб стають знаряддями поширення споживацтва й аморальності. Особливо непокоять випадки неповажного, а то й блюзнірського ставлення до релігійних цінностей, що провокують у суспільстві розбрати та безлади. Церква попереджає своїх чад про небезпеку впливу на свідомість через засоби масової інформації, використання їх не для зближення людей і народів, а для маніпуляції ними.

9. На шляху проповіді Церкви та виконання нею своєї спасенної місії заради людства дедалі частіше постають прояви секуляризму. Церква Христова покликана з новою силою висловлювати і являти своє пророче свідчення світові, спираючись на досвід віри та нагадуючи

про свою справжню місію через сповіщення Царства Божого та сприяння свідомості єдності своєї пастви. Так для неї відкривається широке поле діяльності, оскільки істотним елементом свого еклезіологічного вчення вона являє розпорошеному світові євхаристійне сопричастя та єдність.

10. Прагнення до постійного зростання добробуту й невинне споживання неминуче призводять до невідповідного використання та вичерпання природних ресурсів. Створіння Боже, що дано було людині *«порати його і доглядати його»* (Бут. 2:15), відчуває на собі наслідки людського гріха: *«Створіння було підпорядковане суєті не добровільно, а через того, хто його підкорив, у надії, що й саме створіння визволиться від рабства тління, на свободу слави дітей Божих. Бо знаємо, що все створіння разом понині стогне і разом страждає у тяжких муках»* (Рим. 8:20–22 [пер. І. Хоменка]).

Екологічна криза, пов'язана із кліматичними змінами та глобальним потеплінням, робить нагальним обов'язок Церкви всіма наявними в неї духовними засобами сприяти захисту творіння Божого від наслідків людської жадібності. Жадібність у задоволенні матеріальних потреб призводить до духовного зубожіння людини та руйнування довкілля. Не слід забувати, що природні ресурси є власністю не людини, а Творця: *«Господня є земля, її повнота, вселенна та її мешканці»* (Пс. 24 [23]:1 [пер. І. Хоменка]). Тому Православна Церква наголошує на необхідності захисту творіння Божого через виховання відповідальності людини за дарований Богом навколишній світ, розкриття

цінності чеснот поміркованості та самообмеження. Ми повинні пам'ятати, що не лише теперішнє, а й майбутні покоління мають право на природні багатства, що їх нам дарував Творець.

11. Для Православної Церкви здатність до наукового дослідження світу є даром Божим людині. Проте водночас Церква вказує на небезпеки, які приховує в собі використання певних наукових досягнень. Вона вважає, що вчений не лише є вільним досліджувати, а й зобов'язаний припинити своє дослідження, коли порушуються найголовніші християнські та гуманістичні принципи: *«Все мені можна, та не все корисне»* (1 Кор. 6:12). *«Добро не є добром, коли буває не з добрими намірами»* (свт. Григорій Богослов, *Слово про богослов'я перше*, 4, PG 36, 16 С). Ця теза Церкви виявляється з багатьох причин необхідною для правильного визначення меж свободи та належного використання плодів науки, від якої майже в усіх галузях, а особливо в біології, очікують і здобутків, і небезпек. Одночасно ми наголошуємо на безсумнівній святості життя людини від самого моменту її зачаття.

12. Останні роки позначені стрімким розвитком біологічних наук і пов'язаних із ними біотехнологій, причому багато з-поміж цих досягнень вважаються добродійними для людини, тоді як інші пов'язані з моральними дилемами чи навіть є зовсім неприйнятними. Православна Церква вірить, що людина не є простою сукупністю клітин, тканин та органів і визначається не лише біологічними чинниками. Людина створена *«за образом Божим»* (Бут. 1:27), і тому до неї слід ставитися

з належною повагою. Визнання цього засадничого принципу веде до висновку, що й у процесі наукового дослідження, й у практичному застосуванні результатів нових відкриттів і винаходів має дотримуватися абсолютне право кожної людини на повагу до неї на всіх етапах життя, і так само воля Божа, якою вона була явлена у створінні. Під час проведення досліджень слід ураховувати моральні й духовні принципи та християнські засади. Із належною повагою потрібно ставитися й до всього створіння Божого – і тоді, коли людина користується ним, і в процесі дослідження, відповідно до даної їй Богом заповіді (Бут. 2:15).

13. У нинішню добу секуляризації, перед обличчям духовної кризи, притаманної сучасній цивілізації, особливо необхідно наголошувати на значенні святості життя. Помилкове розуміння свободи як свавілля призводить до зростання злочинності, руйнування та наруги над тим, що шанується, до знищення поваги до свободи ближнього та святості життя. Православне Передання, сформоване втіленням у життя християнських істин, є носієм духовності й аскетичного етосу, на чому слід особливо наголошувати та що слід просувати за нашого часу.

14. Церква не полишає особливо по-пастирському піклуватися про молодь задля її виховання у Христі. Зрозуміло, що пастирська відповідальність Церкви охоплює й боговстановлений інститут сім'ї, який завжди незмінно спирався на священне таїнство християнського шлюбу як союзу чоловіка та жінки, що відображає союз Христа і Церкви (Еф. 5:22–32).

Це є особливо своєчасним з огляду на спроби легалізації в деяких країнах і богословського виправдання в деяких християнських громадах форм людського співжиття, що суперечать християнському вченню та переданню. Церква, яка сподівається на возз'єднання всього в єдиному Тілі Христовому, нагадує кожній людині, яка приходить на світ, що Христос знову прийде у Другому Пришесті *«судити живих і мертвих»* (1 Пет. 4:5) і що *«царюванню Його не буде кінця»* (Лк. 1:33).

15. У сучасну добу, як і завжди, пророчий і пастирський голос Церкви, спокутне слово про Хрест і Воскресіння звертається до серця людини, закликаючи прийняти й утілити в житті, за висловом апостола Павла, *«що лиш правдиве, що чесне, що справедливе, що чисте, що любе, що шанобливе»* (Флп. 4:8 [пер. І. Хоменка]). Церква пропонує жертвну любов Розіп'ятого Господа свого як єдиний шлях, що веде світ до миру, справедливості, свободи та солідарності між людьми й народами, єдиною й останньою мірою яких назавжди є Господь, Який приніс Себе в жертву за життя світу (див. Одкр. 5:12), тобто безмежна Любов Триєдиного Бога – Отця, і Сина, і Святого Духа, Йому ж слава і влада на віки вічні. Амінь.

ВАЖЛИВІСТЬ ПОСТУ І ЙОГО ДОТРИМАННЯ СЬОГОДНІ

1. Піст є Божественною заповіддю (Бут. 2:16–17). За Василієм Великим, *«піст має той самий вік, що й людство, бо його було встановлено в раю»* (Про піст, 1, 3. PG 31, 168A). Це велика духовна боротьба й головний прояв православного аскетичного ідеалу. Православна Церква, неухильно дотримуючись апостольських приписів, соборних правил і святоотецького передання загалом, завжди проголошувала високу цінність посту для нашого духовного життя та спасіння. У річному богослужбовому циклі відображено цілісне святоотецьке передання й учення про піст, щоб забезпечити постійну й неослабну пильність людини та її ретельність у духовній боротьбі. Тому Тріодь уславляє піст як сповнену світлом благодать, непереможну зброю, основу духовних подвигів, досконалий шлях чеснот, поживу душі, джерело любовидрія, нетлінне життя, наслідування ангельському існуванню, матір усіляких благ і всіх чеснот.

2. Як стародавня установа, піст зустрічається вже у Старому Завіті (Втор. 9:18; 58:4–10; Йоїл 2:15; Йона 3:5–7) і підтверджується Новим. Сам Господь постив упродовж сорока днів перед початком Свого суспільного служіння (Лк. 4:1–2) і дав настанови, як

слід постити (Мф. 6:16–18). У Новому Завіті піст постає у загальному сенсі як засіб здержливості, покаяння та духовного зростання (Мк. 1:6; Діян. 13:3; 14:23; Рим. 14:21). З апостольської епохи Церква проголосувала високе значення посту й установила середу та п'ятницю як пісні дні (*Дідахі* 8, 1), а також піст перед Пасхою (Сщмч. Іриней Ліонський у Євсевія, *Церковна історія* 5, 24. PG 20, 497B–508AB). Звісно, у церковній практиці, засвідченій протягом століть, існувало розмаїття не лише стосовно тривалості посту перед Великоднем (Свт. Діонісій Александрійський, *Послання до Василіда*, PG 10, 1277), а й кількості та приписів інших постів – відмінності, які сформувалися під впливом різних факторів, насамперед літургійних та чернечих, спрямованих, серед іншого, на належну підготовку до великих свят. Отже, нерозривний зв'язок між постом і богослужінням визначає міру і призначення посту і виявляє його духовний характер. Тому всі вірні покликані постити, кожен якнайкраще – відповідно до своїх сил і спроможності, однак без того, щоб нехтувати цією священною установою: «Дивись, щоб хтось не збив тебе з цього шляху вчення... Бо, якщо можеш понести все ярмо Господнє, будеш досконалий; якщо ж не можеш, роби, що можеш. Про їжу ж, що можеш, понеси» (*Дідахі* 6, 1–3).

3. Як духовна боротьба, справжній піст пов'язаний із безперестанною молитвою і щирим покаяттям. «Покаяння без посту марне» (Свт. Василій Великий, *Про піст* 1, 3. PG 31, 168A), як і піст без добрих учинків мертвий, особливо за сучасної доби, коли нерівномірний і несправедливий розподіл благ позбавляє цілі

народи навіть хліба щоденного. *«Постуючи, братіє, тілесно, постімо й духовно: розв'яжімо всякий неправедний союз, розірвемо сільця насильницьких взаємин, всяке писання неправедне роздерімо, даймо голодним хліб і вбогих безкровних введемо в домівки...»* (стихира самогласен середі першого тижня Великого посту, на вечірні; див. Іс. 58:6–7). Піст не вичерпується простим формальним невживанням певних видів їжі. *«Не досить самої стриманості від їжі для похвального посту, тож постімося постом приємним і благоугодним Богові. Справжній піст – відчуження від зла, здержливість язика, стриманість від гніву, відсторонення від пристрастей, лайки, брехні, кривоприсяг. Відсутність цього є справжнім постом. Це робить піст доброю річчю»* (Свт. Василій Великий, *Про піст* 2, 7). Утримування під час посту від певної їжі та поміркованість не тільки у її виді, а й у кількості, становлять відчутний елемент духовної боротьби. *«Піст є утримуванням від їжі, згідно зі значенням [слова]. Проте їжа не робить нас ані більши, ані менш праведними; таємничий же [сенс] відкриває, що як для кожної людини від їжі – життя, а неїдіння – символ смерті, так і нам треба постити від світського, щоб померти для світу, а потім, долучившись до божественної їжі, жити для Бога»* (Климент Александрійський, *Еклоги*. PG 9, 704–705). Тому справжній піст стосується всього життя вірних у Христі й увінчується їхньою співучастю в богослужінні, а особливо – в таїнстві Божественної Євхаристії.

4. Сорокаденний піст Господа є взірцем для посту вірних, що робить їх причетними до Господнього послуху, щоб *«дотриманням ми повернули собі те, що втратили*

через недотримання» (Свт. Григорій Богослов, Слово 45, на святу Пасху, 28). Христоцентричне розуміння духовної природи посту – й особливо Великої Чотиридесятниці, – властиве всьому святоотцівському переданню, показово підсумував свт. Григорій Палама: «Якщо будеш так постити, то не тільки співстраждатимеш і співумиратимеш, але й співвоскреснеш і співвоцаришся з Христом у нескінченних віках, бо через такий піст, ставши спорідненим подобі смерті Його, ти будеш спільником і воскресіння і спадкоємцем життя в Ньому» (Свт. Григорій Палама, Гомілія 13, в п'яту неділю Великого посту. PG 151, 161).

5. Згідно з православним переданням, міра духовної досконалості – це *«міра зросту Христової повноти»* (Еф. 4:13), і кожен, хто хоче її досягти, має відповідно докладати зусиль і зростати. Саме тому аскеза й духовна боротьба в цьому житті не мають кінця, як і досконалість досконалих. Усі покликані якомога краще відповідати високій православної мірі, щоб досягти обоження через благодать. І ті, хто виконують все наказане, ніколи не звеличуються, а сповідують, що вони – *«слуги непотрібні, виконали те, що повинні були зробити»* (Лк. 17:10). Згідно з православним розумінням духовного життя, вірні не повинні залишати доброго подвигу посту, але докоряючи собі в душі та смиренно усвідомлюючи свій стан, мають покладатися на Боже милосердя до їхніх недоліків, оскільки православне духовне життя є недосяжним без духовної боротьби посту.

6. Православна Церква, як любляча мати, визначила все корисне для спасіння й установила священні періоди постів як дарований Богом «оберіг» нового життя вірних у Христі від усілякого замаху ворога. Слідуючи божественним Отцям, вона зберігає, як і раніше, священні апостольські установи, соборні правила та священні передання, завжди пропонує священні пости як найкращий аскетичний шлях духовного вдосконалення та спасіння вірних і проголошує необхідність дотримання ними всіх встановлених постів літа Господнього, тобто Великої Чотиридесятниці, середі та п'ятниці, що засвідчені у священних канонах, так само як і постів Різдяного, святих Апостолів, Успенського й одноденних постів у день Воздвиження Чесного Хреста, напередодні Богоявлення й на Усікновення чесної глави Іоана Предтечі, а також постів, що встановлюються з пастирських міркувань або дотримуваних за бажанням вірних.

7. Водночас Церква з пастирських міркувань визначила й межі людинолюбної ікономії в уставі посту. Тому в разі тілесної немочі, крайньої необхідності чи тяжких часів вона передбачила відповідне застосування принципу церковної ікономії, згідно з відповідальним судженням і пастирським піклуванням єпископату помісних Церков.

8. Відомо, що сьогодні багато вірних не дотримується всіх приписів посту або через недбалість, або через наявні умови життя, хоч би якими вони були. Однак усі такі випадки порушення священних приписів посту, загального характеру чи конкретного, повинні

розглядатися Церквою з пастирським піклуванням, адже Бог *«не бажає смерті грішника, [тільки] щоб він навернувся і жив»* (Єз. 33:11), проте без нехтування цінністю посту. Тому залишається на розсуд помісних Православних Церков визначати міру людинолюбної ікономії та поблажливості для тих, хто зазнає труднощів у дотриманні чинних постанов про піст, чи то з особистих причин (хвороба, служба в армії, умови праці тощо), чи то з більш загальних (кліматичні умови, соціально-економічні особливості деяких країн, наприклад, неможливість знайти пісну їжу), пом'якшуючи в цих особливих випадках «тягар» священних постів. Проте все це має перебувати в згаданому контексті й у такий спосіб, аби жодною мірою не применшити священну установу посту. Це людинолюбне полегшення має надаватися Церквою з усією обачністю, та, в усякому разі, ширше застосовуватися до тих постів, щодо яких церковна традиція та практика не завжди виявилася одностайною. *«Добре постити кожен день, але той, хто не їсть, нехай не судить того, хто їсть [Рим. 14:3]. У таких справах не слід ані встановлювати закони, ані примушувати, ані владно поводитися з віреною тобі паствою, але переконувати, м'якістю і словом, присмаченим сіллю»* (Прп. Іоан Дамаскін, *Про святі пости* 7. PG 95, 68В).

9. Піст перед Божественним Причастям упродовж трьох чи більше днів залишається на розсуд благочестя вірних, згідно зі словами св. Никодима Святогорця: *«Хоча посту перед Причастям не вказано в божественних Канонах, але хто здатний постити перед ним навіть цілий тиждень, добре робить»* (Тлумачення

13-го правила 6-го Вселенського Собору, Підаліон, 191). Однак усім вірним Церкви як цілому слід дотримуватися святих постів і невживання їжі з опівночі, щоб належно приступати до Божественного Причастя, яке є найповнішим виявом церковного буття. Слід також постити на знак покаяння, задля виконання духовної обітниці, для досягнення тієї чи іншої священної мети, під час спокуси, в поєднанні з проханнями до Бога, перед Хрещенням (для тих, хто приступає до Хрещення у зрілому віці), перед хіротонією, коли накладаються епітимії, під час паломництва та в інших подібних обставинах.

ТАЇНСТВО ШЛЮБУ ТА ПЕРЕШКОДИ ДО НЬОГО

І. Православний шлюб

1. Сьогодні інститут сім'ї перебуває під загрозою секуляризму та морального релятивізму. Православна Церква проголошує священний характер шлюбу як своє фундаментальне й незаперечне вчення. Вільний союз між чоловіком і жінкою є необхідною умовою шлюбу.

2. У Православній Церкві шлюб розглядається як найдавніший інститут божественного права, оскільки він був започаткований одночасно зі створенням перших людей, Адама і Єви (Бут. 2:23). Від самого початку цей союз передбачав не лише духовне спілкування подружжя – чоловіка й жінки, а й можливість забезпечити продовження людського роду. Так благословенний у раю шлюб між чоловіком та жінкою став священним таїнством, яке згадується в Новому Завіті, коли Христос створив «перше знамення», перетворивши воду на вино на весіллі в Кані Галілейській, і явив тим славу Своєю (Ін. 2:11). Таїна нерозривного союзу чоловіка й жінки є образом єдності Христа та Церкви (Еф. 5:32).

3. Христоцентричний характер шлюбу пояснює, чому єпископ або пресвітер благословляють цей священний союз особливою молитвою. У посланні до Полікарпа

Смирнського святий Ігнатій Богоносець наголошував, що ті, хто вступає у шлюб, *«мають укласти союз за згодою єпископа, щоб шлюб був у Господі, а не з похоті. Усе нехай буде на славу Бога»* (гл. V). Так святість боговстановленого союзу та високий духовний зміст і гідність шлюбного зв'язку виражено у словах: *«чесний шлюб та ложе непорочне»* (Євр. 13:4). Ось чому засуджувалося будь-яке порушення чистоти шлюбу (Еф. 5:2–5, 1 Фес. 4:4, Євр. 13:4 та ін.).

4. Союз чоловіка й жінки у Христі становить «малу Церкву» чи образ Церкви. Через благословення Боже союз чоловіка й жінки підноситься до найвищого ступеня, бо сопричастя перевершує індивідуальне існування, оскільки долучає подружжя до ладу Царства Пресвятої Трійці. Необхідною передумовою шлюбу є віра в Ісуса Христа, єдина віра, яку мають поділяти наречений і наречена, чоловік і жінка. Основою єдності у шлюбі є єдність у Христі, щоб у благословенній Святим Духом подружній любові віддзеркалювалася любов Христа і Церкви як таїна Царства Божого та вічного життя людини в любові Божій.

5. Захист святості таїнства шлюбу завжди мав особливе значення для збереження сім'ї, яка відображає спілкування з'єднаних подружніми узами осіб і в Церкві, й у суспільстві загалом. Отже, сопричастя осіб у таїнстві шлюбу є не просто природними договірними стосунками, а й суттєвою творчою духовною силою у священному інституті сім'ї. Лише він може забезпечити захист і виховання дітей і в духовній місії Церкви, й у суспільному житті.

6. Церква завжди з необхідною вимогливістю й належною пастирською чуйністю, за прикладом милостивості апостола народів Павла (Рим. 7:2–3; 1 Кор. 7:12–15, 39), трактувала й позитивні умови (відмінність статі, необхідний вік тощо), й перешкоди (кровна спорідненість, свояцтво, духовна спорідненість, раніше укладений шлюб, різні віри тощо) для укладення шлюбу. Пастирська чуйність необхідна не лише тому, що біблійна традиція обумовляє зв'язок природних уз шлюбу з таїнством Церкви, а й тому, що церковна практика не виключала засвоєння певних принципів греко-римського природного права, згідно з якими шлюбні узи між чоловіком і жінкою є *«сопричастям божеського та людського права»* (Модестін) і сумісні зі святістю, якою Церква наділяє таїнство шлюбу.

7. У сучасних умовах, що є настільки несприятливими для таїнства шлюбу та священного інституту сім'ї, єпископи та пастирі повинні докладати великих пастирських зусиль, щоб по-батьківськи захистити вірних, перебуваючи поряд із ними, аби підтримати їхню надію, що похитнулася від зіткнень із різними труднощами, утверджуючи інститут сім'ї на непохитному підмурку, який би не змогли зруйнувати ані дощ, ані річки, ані вітри, оскільки цей підмурок є скелею, а скеля є Христом (пор. Мф. 7:25).

8. Сьогодні нагальним питанням стає питання про шлюб, який є осердям сім'ї, а сім'я виправдовує шлюб. У сучасному світі справжню загрозу для православних християн становить тиск, який чиниться з метою визнання нових форм співжиття. Різноманітні прояви

кризи інституту шлюбу та сім'ї глибоко турбують Православну Церкву не лише через негативні наслідки для підвалин суспільства, а й через загрозу особливим взаєминам у лоні традиційної сім'ї. Головними жертвами цієї тенденції стають подружні пари й особливо діти, бо, на жаль, вони зазвичай зазнають невинних страждань від самого дитинства, притому що ніхто не несе за це відповідальності.

9. *Цивільний* шлюб між чоловіком і жінкою, зареєстрований у законному порядку, не має характеру таїнства і, будучи узаконеним співжиттям, відрізняється від благословенного Богом і Церквою шлюбу. До тих членів Церкви, хто вступає у *цивільний шлюб*, слід ставитися з пастирською відповідальністю, аби вони зрозуміли цінність таїнства шлюбу і пов'язаного з ним благословення.

10. Церква не визнає для своїх членів *співжиття за згодою* – чи то одностатевих осіб, чи то різностатевих, а також будь-яку іншу форму співжиття, окрім шлюбу. Церква має докладати всіх можливих пастирських зусиль, аби ті з її членів, хто вступає в такі форми співжиття, змогли зрозуміти справжній сенс покаяння і любові, яку благословляє Церква.

11. Тяжкі наслідки цієї кризи виявляються в жахливому зростанні кількості розлучень, абортів і в багатьох інших внутрішніх проблемах родинного життя. Ці наслідки є великим викликом для місії Церкви в сучасному світі, ось чому і пастирі Церкви повинні докласти всіх можливих зусиль для подолання цих проблем.

Православна Церква з любов'ю закликає своїх чад і всіх людей доброї волі обстоювати святість сім'ї.

2. Про перешкоди до шлюбу і застосування ікономії

1. Щодо перешкод до шлюбу через наявність кровного споріднення, свояцтва, усиновлення та духовної спорідненості мають чинність приписи канонів (53 і 54 правила Трульського Собору) й узгоджена з ними церковна практика, яка застосовується сьогодні в помісних автокефальних Православних Церквах, визначається й окреслюється в їхніх статутах та у відповідних соборних рішеннях.

2. Неостаточно розірваний або неанульований шлюб і наявний третій шлюб становлять абсолютну перешкоду для укладання шлюбу, згідно з православним канонічним переданням, що категорично засуджує двошлюбність і четвертий шлюб.

3. Відповідно до суворості (акривії) священних канонів, забороняється звершення церковного шлюбу після чернечого постригу (16 правило IV Вселенського Собору і 44 Трульського Собору).

4. Священство саме по собі не становить перешкоди до вступу в шлюб, але, згідно з чинним канонічним переданням (3 правило Трульського Собору), після хіротонії вступ у шлюб заборонено.

5. Щодо змішаних шлюбів православних з інославною або нехристиянами було ухвалене рішення:

- I. Шлюб православних з інослаvними забороняється за канонічною акривією (72 правило Трульського Собору).
 - II. Можливість застосування церковної ікономії щодо перешкод до шлюбу має розглядатися Священним Синодом кожної автокефальної Православної Церкви відповідно до принципів церковних канонів, у душі пастирської розсудливості, заради спасіння людини.
 - III. Шлюб між православними і нехристиянами категорично забороняється за канонічною акривією.
6. Практика застосування церковного передання стосовно перешкод до шлюбу має враховувати також відповідні постанови державного законодавства, не виходячи за межі церковної ікономії.

АВТОНОМІЯ ТА СПОСІБ ЇЇ ПРОГОЛОШЕННЯ

Святий і великий Собор Православної Церкви розглянув питання про автономію та спосіб її проголошення. Обговоривши текст, наданий V Передсоборною Все-православною конференцією (Шамбезі, 10–17 жовтня 2015 року), Собор затвердив його, з деякими незначними виправленнями, у такому вигляді:

Вивчені Собором питання тексту стосуються: а) поняття, змісту та різних схем такої інституції, як автономія; б) попередніх умов, які має виконати місцева Церква, перш ніж просити автокефальну Церкву, до якої вона належить, про автономію; в) виняткового повноваження автокефальної Церкви розпочинати та завершувати процедуру надання автономії частині своєї канонічної юрисдикції, при тому що на географічному просторі православної діаспори автономні Церкви не створюються; г) наслідків цього церковного діяння для стосунків Церкви, чію автономію проголошено, із автокефальною Церквою, до складу якої вона входить, а також з іншими автокефальними Православними Церквами.

1. Інституція автономії виражає в канонічний спосіб статус відносної або часткової незалежності певної церковної частини щодо канонічної юрисдикції

автокефальної Церкви, до складу якої вона канонічно входить.

- а. Упродовж застосування цієї інституції в церковній практиці сформувалися міри залежності, які визначають стосунки автономної Церкви з автокефальною Церквою, до складу якої вона входить.
- б. Обрання предстоятеля автономної Церкви затверджується або здійснюється вповноваженим церковним органом автокефальної Церкви, предстоятеля якої предстоятель автономної Церкви поминає, перебуваючи з ним у канонічному стосунку.
- в. У здійсненні інституції автономії наявні різні схеми, вибір яких визначається обсягом залежності автономної Церкви від автокефальної Церкви.
- д. У деяких схемах міра залежності автономної Церкви виражена через участь її предстоятеля в синоді автокефальної Церкви.

2. Канонічне повноваження розпочинати та завершувати процедуру надання автономії певній частині її канонічної юрисдикції належить автокефальній Церкві, до складу якої входить Церква, проголошена автономною. Тобто:

- а. Місцева Церква, яка просить про автономію, якщо вона виконує належні церковні умови, подає відповідне прохання автокефальній Церкві, до складу якої вона входить, пояснюючи

серйозні мотиви, що спонукали її до подання цього прохання.

- б. Автокефальна Церква, отримавши прохання, оцінює на синоді передумови та мотиви подання прохання та вирішує, надати чи не надати автономію. У разі позитивного рішення вона видає відповідний томос, який встановлює географічні межі автономної Церкви та її стосунки з автокефальною Церквою, до складу якої вона входить, відповідно до наявних критеріїв церковного передання.
- в. Предстоятель автокефальної Церкви повідомляє Вселенський патріархат та інші автокефальні Православні Церкви про проголошення автономної Церкви.
- г. Автономна Церква здійснює свої міжправославні, міжхристиянські та міжрелігійні стосунки через посередництво автокефальної Церкви, від якої вона одержала автономію.
- д. Кожна автокефальна Церква може надавати автономний статус лише в межах свого канонічного територіального округу. На території православної діаспори автономні Церкви створюються лише за всеправославним консенсом, одержаним Вселенським патріархом згідно з чинною всеправославною практикою.
- є. У випадках надання статусу автономії одному й тому самому географічному церковному округу двома автокефальними Церквами, що породжує

суперечку за автономію, зацікавлені сторони спільно або окремо звертаються до Вселенського патріарха, аби він знайшов канонічний розв'язок питання згідно з чинною всеправославною практикою.

3. Наслідки для автономної Церкви та її стосунку до автокефальної Церкви, що випливають із проголошення незалежності, є такими:

- а. Предстоятель автономної Церкви поминає лише ім'я предстоятеля автокефальної Церкви.
- б. Ім'я предстоятеля автономної Церкви не записується в диптихах.
- в. Автономна Церква одержує святе миро від автокефальної Церкви.
- г. Єпископи автономної Церкви обираються, поставляються та судяться своїм повноважним церковним органом. У разі певної неспроможності автономної Церкви в цих питаннях, вона отримує допомогу від автокефальної Церкви, до складу якої вона входить.

ПРАВОСЛАВНА ДІАСПОРА

Святий і великий Собор Православної Церкви розглянув питання про канонічну організацію православної діаспори. Обговоривши тексти відповідних документів із тем *Православна діаспора* та *Порядок роботи Єпископських зібрань*, надані IV Передсоборною Все-православною конференцією (Шамбезі, 2009 р.) та Зібранням предстоятелів автокефальних Православних Церков (21–28 січня 2016 р.), Собор затвердив їх, із деякими незначними виправленнями, у такому вигляді:

1.

- а) Зазначено, що всі святі Православні Церкви мають спільну волю до того, щоб проблема православної діаспори була розв'язана якнайшвидше і щоб діаспора була організована згідно з православною еkleзіологією та з канонічним переданням і канонічною практикою Православної Церкви.
- б) Зазначено також, що в нинішній період з історичних та пастирських причин не є можливим негайно перейти до суворо канонічного устрою Церкви в цьому питанні, за якого в одному місці має бути один єпископ. Тому вирішено зберегти Єпископські зібрання, встановлені IV Передсоборною Всеправославною конференцією до

того моменту, коли складуться умови для застосування канонічної акривії.

2.

- а) Собор передбачає, що в перехідний період приготування до канонічного розв'язку питання в кожному з визначених далі регіонів буде створено (або засновано) «Єпископські зібрання», що об'єднуюватимуть усіх визнаних канонічними єпископів цього регіону, які й надалі будуть підпорядковані тим самим канонічним юрисдикціям, що й на цей день.
- б) Ці Зібрання складатимуться з усіх єпископів кожного регіону, які перебувають у канонічному спілкуванні з усіма святими Православними Церквами, та відбуватимуться під головуванням першого з архієреїв, які належать до Константинопольської Церкви, а в разі відсутності такого – іншим архієреєм відповідно до порядку диптихів. Вони матимуть Виконавчий Комітет у складі перших ієрархів різних юрисдикцій, що наявні у регіоні.
- в) Метою роботи та предметом відповідальності цих Єпископських зібрань буде турбота про виявлення єдності Православ'я та про розвиток спільної діяльності всіх православних кожного регіону для забезпечення потреби православних, що проживають у регіоні, в пастирях, а також спільного представництва православних перед іншими визнаннями та суспільством регіону загалом, розвитку богословської літератури

та церковної освіти тощо. Рішення з цих питань ухвалюватимуться спільним голосом усіх Церков, представлених у Єпископському зібранні регіону.

3. Регіони, в яких буде створено Єпископські зібрання на першому етапі, визначаються так:

- I. Канада
- II. Сполучені Штати Америки
- III. Латинська Америка
- IV. Австралія, Нова Зеландія та Океанія
- V. Велика Британія та Ірландія
- VI. Франція
- VII. Бельгія, Нідерланди та Люксембург
- VIII. Австрія
- IX. Італія та Мальта
- X. Швейцарія та Ліхтенштейн
- XI. Німеччина
- XII. Країни Скандинавії (за винятком Фінляндії)
- XIII. Іспанія та Португалія

4. Єпископи діаспори, які перебувають у діаспорі та мають парафії в кількох регіонах, також будуть членами Єпископських зібрань цих регіонів.

5. Єпископські зібрання не позбавляють єпископів, які є їх членами, їхніх повноважень адміністративного та канонічного характеру, а також не обмежують їхніх

прав у діаспорі. Єпископські зібрання мають на меті випрацювання спільної думки Православної Церкви з різних питань. Це аж ніяк не заважає єпископам, які є членами зібрань та залишаються підпорядкованими своїм власним Церквам, висловлювати погляди своїх Церков перед зовнішнім світом.

6. Голови Єпископських зібрань скликають усі загальні збори єпископів свого регіону (літургійні, пастирські, адміністративні тощо) та головують на них. Питання, які становлять загальний інтерес та, за рішенням Єпископського зібрання, мають бути розглянуті на всеправославному рівні, голова Єпископського зібрання передає на розгляд Вселенському патріархові для подальшого обговорення згідно з чинною всеправославною практикою.

7. Православні Церкви зобов'язуються не чинити дій, що можуть завадити зазначеному процесу, покликано-му залагодити питання діаспори, як-от надання ієрархам уже наявних титулів, та, зі свого боку, робитимуть усе можливе задля відновлення в діаспорі норми канонічного порядку.

Порядок роботи Єпископських зібрань у православній діаспорі

Стаття 1.

1. Усі православні єпископи кожного регіону з тих, що визначені святим і великим Собором Православної Церкви, які перебувають у канонічному спілкуванні з

усіма святими помісними автокефальними Православними Церквами, складають Єпископське зібрання.

2. Членами Єпископського зібрання є також ті православні єпископи, які не перебувають у регіоні, але здійснюють пастирське служіння на парафіях регіону.

3. Єпископи, що перебувають на спочинку та відвідують регіон, якщо вони відповідають умовам параграфу (1), можуть бути запрошені до участі у Зібранні, але без права голосу.

Стаття 2.

Метою Єпископського зібрання є виявлення єдності Православної Церкви, сприяння співпраці між Церквами в усіх галузях пастирства та підтримка, захист і розвиток інтересів громад, підпорядкованих канонічним православним єпископам регіону.

Стаття 3.

Єпископське зібрання матиме Виконавчий Комітет у складі перших єпископів кожної з канонічних Церков регіону.

Стаття 4.

1. Єпископське зібрання та його Виконавчий комітет матимуть голову, одного або двох віце-голів, секретаря, скарбника та інших посадовців, яких може призначати Зібрання.

2. Головою є офіційно перший серед архієреїв Вселенського патріархату, а в разі відсутності такого – перший відповідно до порядку диптихів. Голова Єпископського

зібрання скликає засідання Зібрання, керує його роботою та очолює спільні богослужіння. З питань, які обговорювалися на засіданнях Єпископського зібрання та з яких було ухвалене одностайне рішення, голова (або інший член Зібрання, якого воно призначить) представляє перед державою, суспільством та іншими релігійними організаціями спільну позицію Православної Церкви регіону.

3. Віце-голова або віце-голови офіційно призначаються з числа єпископів, які є членами Зібрання та належать до Церков, що йдуть безпосередньо одна за одною відповідно до порядку диптихів. Секретар, скарбник та інші посадовці обираються Зібранням і можуть не мати сану єпископа.

Стаття 5.

1. Повноваження Єпископського зібрання є такими:

- а. Піклування про єдність та сприяння підтримці єдності Православної Церкви регіону у виконанні її богословських, еклезіологічних, канонічних, духовних, добротинних, освітніх та місіонерських функцій.
- б. Координація та надання поштовху діяльності, що становить спільний інтерес, у царинах пастирської роботи, катехизації, літургійного життя, релігійного книговидавання, масової інформації, церковної освіти тощо.
- в. Стосунки з одновірцями та представниками інших релігій.

- г. Усе, що становить обов'язок Православної Церкви в її стосунках із суспільством та громадською владою.
- д. Приготування проекту організації православних регіону на канонічних підставах.

2. Визначення кола повноважень у жодному разі не має суперечити єпархіальній відповідальності кожного єпископа або обмежувати права його Церкви, в тому числі стосунки цієї Церкви з міжнародними організаціями, світською владою, громадянським суспільством, засобами масової інформації, іншими визнаннями, національними та міжконфесійними організаціями, а також з іншими релігіями.

У конкретних питаннях мови, освіти та пастирської роботи Церкви Єпископське зібрання може співпрацювати також з ієрархією даної Церкви в такий спосіб, щоб розмаїття національних традицій стверджувало єдність Православ'я у сопричасті віри та союзі любові.

Стаття 6.

1. Єпископське зібрання бере до відома та реєструє обрання єпископів регіону, а також їхню приналежність до святих автокефальних Православних Церков.
2. Воно розглядає та визначає канонічний статус помісних громад регіону, які не належать до святих автокефальних Православних Церков.
3. Воно має реєструвати будь-яке судове рішення щодо кліриків, проголошене їхніми єпископами, щоб це

рішення було чинним у всіх Православних Церквах регіону.

Стаття 7.

1. Єпископське зібрання збирається щонайменше один раз на рік за скликанням голови. Воно може збиратися стільки разів, скільки визнає за необхідне Виконавчий комітет, або на письмову та мотивовану вимогу третини членів Зібрання.

2. Виконавчий Комітет збирається кожні три місяці та щоразу, коли це необхідно, за скликанням голови або на письмову та мотивовану вимогу третини членів комітету.

3. Виклики на Зібрання, в разі відсутності виняткових обставин, надсилаються за два місяці до його проведення, а для Виконавчого комітету – за тиждень. До виклику додається порядок денний та відповідні документи.

4. Порядок денний має бути затверджений на першому засіданні Зібрання і може бути змінений лише за рішенням, прийнятим абсолютною більшістю присутніх членів.

Стаття 8.

Необхідний кворум для Виконавчого комітету становить 2/3 його членів, а для Зібрання – абсолютну більшість його членів із головою включно.

Стаття 9.

Робота Єпископського зібрання проходить відповідно до засад православного соборного передання під керівництвом голови, який також є відповідальним за забезпечення виконання рішень.

Стаття 10.

1. Рішення Єпископського зібрання ухвалюється консенсусом.

2. Питання, які становлять загальний інтерес та, на думку Єпископського зібрання, мають бути розглянуті на всеправославному рівні, голова Єпископського зібрання передає на розгляд Вселенському патріархові для подальшого обговорення згідно з чинною всеправославною практикою.

Стаття 11.

1. За рішенням Єпископського зібрання можуть створюватися комісії, очолювані єпископом-членом Зібрання, з питань місіонерської роботи, а також із літургійних, пастирських, фінансових, освітніх, екуменічних та інших питань.

2. Члени цих комісій, клірики або миряни, призначаються Виконавчим комітетом. Крім них, до участі в роботі Зібрання або Виконавчого комітету може бути запрошено радників або експертів без права голосу.

Стаття 12.

1. Єпископське зібрання може встановлювати свій внутрішній порядок роботи з метою доповнення та

змінення зазначених засад за потребами регіону та за умови поваги до канонічного права Православної Церкви.

2. Усі юридичні та фінансові питання, що стосуються роботи Зібрання, вирішуються на підставі цивільного законодавства країн регіону, в якому члени Зібрання здійснюють свою юрисдикцію.

Стаття 13.

Формування нового Єпископського зібрання, розділення або розпуск наявного Єпископського зібрання або злиття двох або кількох Зібрань може відбуватися лише за рішенням, ухваленим на спільному засіданні предстоятелів Православних Церков на прохання однієї з Церков або голови Єпископського зібрання, звернене до Вселенського патріарха.

ОКРУЖНЕ ПОСЛАННЯ

В ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа

Співаємо пісню подяки Богові, шанованому в Трійці, Який дозволив нам зібратися в ці дні П'ятидесятниці на острові Крит, що освячений апостолом народів Павлом та його учнем Титом, «щирим сином у спільній вірі» (Тит. 1:4), і завершити, у натхненні Святого Духа, роботу Святого й Великого Собору нашої Православної Церкви, скликаного Його Святістю Вселенським патріархом Варфоломієм у згоді з блаженними предстоятелями святих автокефальних Православних Церков, на славу благословенного імені Божого та на благо народу Божого й усього світу, сповідуючи разом із божественним Павлом: «Нехай, отже, кожен уважає нас як слуг Христових і завідувачів тайн Божих» (1 Кор. 4:1).

Святий і Великий Собор єдиної, святої, соборної та апостольської Церкви становить істинне свідчення віри у Христа, Боголюдину, Сина Єдинородного та Слово Боже, Який Своїм Воплоченням, всією Своєю діяльністю на землі, Своєю Жертвою на Хресті та Своїм Воскресінням явив Бога Трійцю як нескінченну любов. Нині, єдиним голосом та єдиним серцем, звертаємо слово «про нашу надію» (1 Пет. 3:15) не лише до вірних нашої святої Церкви, а й до всіх тих,

«що колись були далекі» й «стали близькі» (Еф. 2:13). «Наша надія» (1 Тим. 1:2), Спаситель світу з'явився, як «з нами Бог» (Мт. 1:23) та як «Бог за нас» (Рим. 8:32), «Який хоче, щоб усі люди спаслися та прийшли до розуміння правди» (1 Тим. 2:4). Ми проголошуємо любов, не приховуючи благодіянь, свідомі слів Господніх: «Небо й земля перейдуть, але слова Мої не перейдуть» (Мт. 24:35). У радості звіщаємо слово віри, надії та любові, чекаючи на «невечірній день, що не має ні передодня, ні закінчення» (Василій Великий, Бесіди на Шестидень II, PG 29, 52). Те, що «наше громадянство в небі» (Флп. 3:20), не скасовує, а посилює наше свідчення у світі.

У цьому ми дотримуємося передання апостолів та святих отців, які проголошували Христа та спасенний досвід віри Церкви, богословлячи, аби «вловити в сіті» людей усіх часів, аби передати їм Євангеліє свободи у Христі (Гал. 5:1). Церква живе не для себе. Вона всю себе віддає людству заради піднесення й оновлення світу під новим небом та на новій землі (Одкр. 1:21). Отже, вона приносить євангельське свідчення та роздає дари, якими Бог наділив людство: Його любов, мир, правду, примирення, силу Воскресіння та надію на вічність.

* * *

I. Церква як тіло Христове, образ Святої Трійці

1. Єдина, свята, соборна та апостольська Церква є боголюдським сопричастям за взірцем Святої Трійці:

передчуттям та досвідом остаточних цілей у божественній Євхаристії, явленням слави прийдешнього; вона – як постійна П'ятидесятниця, пророчий голос, що не замовкає у світі; присутність та свідчення Царства Божого, «що прийде у могутності» (Мк. 9:1). Як тіло Христове, Церква «збирає» (Мт. 23:37), преображає та живить світ, адже стає в ньому «джерелом такої води, яка струмує в життя вічне» (Ін. 4:14).

2. Передання апостолів та святих отців – слухаючись слів Господа та Засновника Церкви під час Тайної Вечері з учнями, коли Він встановив таїнство Євхаристії, – наголошувало на особливості Церкви як «тіла Христового» (Мт. 25:26; Мк. 14: 22; Лк. 22:19; 1 Кор 10:16–17; 11:23–29). Передання завжди пов'язувало цю ознаку з таїною Воплочення Сина та Слова Божого від Святого Духа та Марії Діви. І наголошувало на нерозривному зв'язку між таїною божественного домобудівництва у Христі й таїною домобудівництва Церкви та між таїною Церкви й таїнством божественної Євхаристії, яке безнастанно стверджується в sacramентальному житті Церкви дією Святого Духа.

Православна Церква, вірна цьому апостольському переданню та єдиному для всіх sacramентальному досвіду, є істинним наступництвом єдиної, святої, соборної та апостольської Церкви, як сповідує Символ віри та підтверджує вчення святих отців. Таким чином, вона відчуває величезну відповідальність, яка полягає не лише в тому, щоб переживати в повноті цей істинний досвід, а й у тому, щоб приносити людству достеменне свідчення віри.

3. У своїй єдності та соборності Православна Церква є Церквою Соборів ще з Апостольського Собору в Єрусалимі (Діян. 15:5–29). Церква сама в собі є Собором, що заснований Христом і керований Святим Духом, за апостольським словом: «Подобалось бо Духу Святому й нам» (Діян. 15:28). Через Вселенські та помісні Собори Церква проголошувала й проголошує таїну Святої Трійці, відкрити у Воплоченні Сина та Слова Божого. Ця праця безперервно продовжується в історії подальшими Соборами, що мають вселенський авторитет, як-от: Великий собор (879–880 рр.), скликаний Константинопольським патріархом Фотієм; Собори, скликані в часи Григорія Палами (1341, 1351, 1368 рр.), на яких було підтверджено істину віри, особливо стосовно причетності людини до нестворених божественних енергій та походження Святого Духа; крім того, святі та великі Собори, що збиралися в Константинополі: собор 1484 р., що спростував уніатський Флорентійський собор (1438–1439 рр.); Собори 1638, 1642, 1672 та 1691 рр., що відкинули протестантські твердження, а також собор 1872 р., який засудив етнофілетизм як еклезіологічну ересь.

4. Поза тілом Христовим, яким є Церква (Еф. 1:23; Кол. 2:17), святість немислима. Вона походить від Єдиного Святого, і для людини полягає в тому, щоб бути причасником святості Божої у «сопричасті святих», як проголошує священник під час Божественної літургії: «Святе – святим» – і як відповідають вірні: «Єдиний Святий, єдиний Господь, Ісус Христос, на славу Бога Отця. Амінь». Кирило Александрійський наголошує, говорячи про Христа: «Будучи Сам Богом

за природою (...), Він освятився заради нас у Дусі Святій (...). І Він вчинив це заради нас, не заради Себе, аби з Нього та через Нього, Який першим одержав початок освячення, благодать освячення могла відтепер переходити до людства...» (*Тлумачення на Євангеліє від Іоана*, 11. PG 74, 548).

Відтак, згідно зі святим Кирилом, Христос є нашою «спільною особою», адже зібрав у Своїй людськості всю людську природу: «ми всі були у Христі, і в Ньому відродилася спільна особа людства» (*Тлумачення на Євангеліє від Іоана*, 11. PG 73, 161). Через це Він є також єдиним джерелом освячення людства. Отож можна сказати, що святість є причетністю людства до таїни Церкви, а також до її святих таїнств, осердям яких є божественна Євхаристія як «жертва жива, свята, приємна Богові» (Рим. 12:1). «Хто нас відлучить від Христової любові? Горе чи утиск, чи переслідування, чи голод, чи нагота, чи небезпека, чи меч? Як написано: *За Тебе нас увесь день убивають, уважають нас за овець (призначених) на заріз*. Але в усьому цьому ми маємо повну перемогу завдяки Тому, Хто полюбив нас» (Рим. 8:35–37). Святі втілюють есхатологічну тотожність Церкви як діяння постійної подяки перед земним і небесним престолом Царя Слави (Пс. 23:7), будучи образом Царства Божого.

5. Православна Церква складається з чотирнадцяти помісних автокефальних Церков, визнаних на всеправославному рівні. Відтак ми вважаємо, що створення Єпископських зібрань у православної діаспорі, кожне з яких складають визнані канонічні єпископи,

підпорядковані канонічним юрисдикціям, до яких вони належали досі, – важливий крок до їх канонічної організації та що їхня регулярна робота гарантує повагу до еклезіологічної засади соборності.

II. Місія Церкви у світі

6. Апостольство та проголошення Євангелія, місіонерська діяльність, перебуває в осерді тотожності Церкви – на дотримання й виконання заповіді Господньої: «Ідіть, отже, і зробіть учнями всі народи» (Мт. 28:19). Це «дихання життя», яке Церква вділяє людському суспільству і яке вцерковлює світ шляхом утворення нових помісних Церков. Тому православні вірні є й повинні бути апостолами Христовими у світі. Це апостольство має здійснюватися не агресивно, а вільно, в любові та повазі до культурної тотожності індивідів та народів. Усім Православним Церквам слід брати участь у цьому зусиллі з належною повагою до канонічної дисципліни.

Участь у божественній Євхаристії є джерелом апостольського завзяття в євангелізації світу. Беручи участь у божественній Євхаристії та молячись у святому зібранні за всю населену землю, ми покликані продовжувати «літургію після Божественної літургії», засвідчувати істинність нашої віри перед Богом та людьми, поділяти дари Божі з усім людством, і чинити це все в покорі ясній заповіді, яку дав Господь перед Своїм Вознесенням: «І будете Моїми свідками в Єрусалимі, у всій Юдеї та Самарії й аж до краю землі» (Діян. 1:8). Слова, що вимовляються перед

божественним Причастям: «Роздробляється та розділяється Агнець Божий, Який роздробляється, але не розділяється, завжди споживається і ніколи не вичерпується, а освячує тих, хто причащається», – нагадують про те, що Христос як «Агнець Божий» (Ін. 1:29) і як «хліб життя» (Ін. 6:48) дається нам як вічна любов, що єднає нас із Богом та одне з одним. Це навчає нас поділяти з іншими дари Божі та віддавати себе за всіх за взірцем Христа.

Життя християн є неспростовним свідченням оновлення всього у Христі: «Коли хтось у Христі, той – нове створіння. Старе минуло, настало нове» (2 Кор. 5:17). Це заклик до людства особисто, цілком вільно брати участь у вічному житті, у благодаті Господа нашого Ісуса Христа та в любові Бога Отця, аби пережити в Церкві причастя Святого Духа: «Бажаючи таїни спасіння з повної волі, а не насильно» (Максим Сповідник, PG 90, 880). Повернення народу Божого до Євангелія в сучасних секуляризованих суспільствах, а також проповідь Євангелія тим, хто досі не знав Христа, є для Церкви неодмінним обов'язком.

III. Сім'я – образ любові Христа до Його Церкви

7. Православна Церква вбачає у нерозривному союзі, що єднає чоловіка й жінку, «велику тайну... про Христа і Церкву» (Еф. 5:32) та дбайливо ставиться до сім'ї. Адже вона – єдина гарантія народження та виховання дітей відповідно до задуму божественного домобудівництва: це «мала церква» (Іоан Златоуст, *Тлумачення*

на *Послання до Ефесян*, 20, PG 62, 143), і Церква надає їй необхідну пастирську підтримку.

Сучасна криза шлюбу та сім'ї є витоком кризи свободи, яка зводиться до самоздійснення, приреченого на гонитву за щастям; яка змішується із самовдоволенням, свавіллям та індивідуальною автономією; яка тягне за собою втрату союзом чоловіка й жінки його характеру таїнства; яка забуває про жертвовну етику любові. Секуляризоване суспільство наших днів підходить до шлюбу із суто соціологічними та прагматичними мірками, вбачаючи в ньому просто форму зв'язку, одну серед стількох інших, які так само вимагають права на інституційну гарантію.

Шлюб є майстернею життя в любові, яку живить Церква, та незрівнянним даром благодаті Божої. «Міцна рука» Бога, Який «пов'язує», «у незримій присутності єднає подружжя» із Христом та між собою. Вінці, що покладаються на голови подружжя під час здійснення таїнства, нагадують про жертву і про присвячення Богу та одне одному. Вони нагадують також про життя Царства Божого, розкриваючи есхатологічне спрямування таїни любові.

8. Святий та Великий Собор з особливою любов'ю та ніжністю звертається до дітей та до всієї молоді. Серед численних суперечливих визначень дитинства наша свята Церква акцентує слова Господа нашого: «Якщо ви не навернетесь і не станете, як діти, не ввійдете в Небесне Царство» (Мт. 18:3) та «Хто Царства Божого не прийме, як дитина, той не ввійде до нього» (Лк. 18:17), а також те, що наш Спаситель мовив про

тих, хто «боронить» (Лк. 18:16) дітям іти до Нього, та про тих, хто «спокусить» їх (Мт. 18:6).

Церква пропонує молоді не лише «допомогу», а й «істину», істину нового боголюдського життя у Христі. Православна молодь має усвідомити, що вона є носителькою багатівікового та благословенного передання Православної Церкви й водночас продовжувачкою цього передання, яке слід сміливо захищати, невтомно плекаючи вічні цінності Православ'я для животворчого християнського свідчення. Із цієї молоді вийдуть майбутні служителі Церкви Христової. Таким чином, молодь є не самим лише «майбутнім» Церкви, а й дієвим вираженням її життя у служінні людині та Богу сьогодні.

IV. Освіта згідно з Христом

9. За наших днів царину виховання та освіти стрясують суперечки не тільки щодо змісту та цілей освіти, а й щодо нового розуміння дитинства, ролі вчителя та учня, а також сучасної школи. Якщо освіта стосується не лише того, ким є людина, а й того, ким вона має бути, а також міри її відповідальності, то очевидно, що створений нами образ людини та сенсу її існування визначає також наш погляд на її освіту. Панівна сьогодні індивідуалістична, секуляризована, спрямована лише на пошук щастя освітня система, за яку розплачується нове покоління, також турбує Православну Церкву.

Освіта перебуває у центрі пастирського піклування Церкви, яке має на меті не лише інтелектуальну

культуру, а й побудову та розвиток людської істоти в її цілісності як душевно-тілесної та духовної єдності відповідно до триптиха: *Бог, людина, світ*. У своєму наставницькому слові Православна Церква з любов'ю закликає народ Божий, особливо молодь, до свідомої та діяльної участі в житті Церкви, плакаючи в ній «найщиріше прагнення» до життя у Христі. Таким чином, християнська повнота знаходить у боголюдському спілкуванні в Церкві екзистенційну підтримку, аби пережити в ній пасхальну перспективу обоження через благодать.

V. Церква перед викликами сучасності

10. Церква Христова стоїть сьогодні перед крайніми, навіть сповненими виклику виявами секуляризму, властивими політичним, культурним та соціальним тенденціям сучасного світу. Головним елементом секуляризму була й залишається ідея цілковито відірвати людину від Христа та духовного впливу Церкви, до того ж, несправедливо ототожнюючи її з консерватизмом та доводячи, всупереч історії, начебто вона була перешкодою для поступу та розвитку. У наших секуляризованих суспільствах, відрізаних від свого духовного коріння, людина плутає свою свободу та сенс життя з абсолютною автономією та звільненням від вічного призначення; це породжує цілу низку непорозумінь та облудних тлумачень християнського передання. Таким чином, свобода у Христі, надана з небес, та поступ, що веде «до звершености мужа, до міри повного зросту повноти Христа» (Еф. 4:13), розглядається як

перепона для самоспасенних заходів людської істоти. Жертовна любов вважається несумісною з індивідуалізмом, а аскетичний характер християнської етики – неприпустимим викликом прагненню до індивідуального щастя.

Ототожнення Церкви з непримиренним до прогресу цивілізації консерватизмом є довольним і несправедливим твердженням, оскільки національна свідомість християнських народів несе на собі незгладний відбиток вікового внеску Церкви не лише в їхній культурний спадок, а й у здоровий розвиток світської цивілізації загалом, оскільки Бог поставив людину розпорядником божественного творіння, причетним до Його творчості. Замість сучасного «людинобога» *Православна Церква утверджує Боголюдину як остаточну міру всього*: «Ми говоримо не про обожнену людину, а про Бога, Який став людиною» (Іоан Дамаскин, *Точне викладення православної віри*, 3, 2, PG 94, 988). Вона висвітлює істину спасенної віри в Боголюдину та Її Тіло, Церкву як місце та образ життя у свободі. Вона дає змогу жити «по правді та в любові» (Еф. 4:15), а також іще на землі брати участь у житті Христа Воскреслого. Боголюдський характер Церкви, яка є «не від світу цього» (Ін. 18:36), а живить та спрямовує «у світ» свою присутність та своє свідчення, не дозволяє їй вподібнюватися світові (Рим. 12: 2).

11. Сучасний розвиток науки та технології змінює наше життя. Проте все, що спричиняє зміни в нашому людському житті, потребує перевірки розсудом. Бо ж, окрім значних покращень – наприклад, тих, що

полегшують наше повсякденне життя, дають змогу лікувати раніше невеличкі хвороби та продовжувати вивчення космічного простору, – ми зіштовхуємося також із негативними наслідками наукового прогресу: з такими ризиками, як маніпулювання людською свободою, перетворення людини на знаряддя, поступова втрата цінних традицій, занепад і навіть руйнування природного довкілля.

За своєю природою наука як така, на жаль, не має засобів, необхідних для того, щоб відвернути або зцілити чималу кількість проблем, яку вона безпосередньо або опосередковано спричиняє. *Наукове знання не мобілізує моральну волю людини, яка, добре знаючи про ризик, і далі діє так, неначе її не було попереджено.* Без духовного підходу неможливо дати відповідь на серйозні екзистенційні та етичні проблеми буття людини і на питання про вічний сенс її життя та світу.

12. Гідний подиву прогрес, досягнутий у царині біології, генетики, нейрофізіології мозку, викликає загальний ентузіазм. Ідеться про такі завоювання науки, коло застосування яких здатне спричинити складні антропологічні та етичні дилеми. Неконтрольоване застосування біотехнології із втручанням у початок, тривалість та завершення життя загрожує його істинній повноті. Людина розпочинає екстремальні та небезпечні для її власної природи експерименти. Вона ризикує перетворитися на біологічний механізм, на соціальну одиницю або на апарат контрольованого мислення.

Православна Церква не може залишатися осторонь дебатів із антропологічних, етичних та екзистенційних питань такої ваги. Вона спирається на вказані Богом критерії, аби довести актуальність православної антропології перед лицем сучасної підміни цінностей. Наша Церква може та повинна явити у світі своє пророче сумління в Ісусі Христі, Який через Воплочення взяв на Себе вповні стан людини та є абсолютним зразком відновлення людського роду. Вона стверджує, що життя людської істоти є священним і що людина ще від зачаття має ознаки особистості. Право на народження є найпершим із прав людини. Церква – як боголюдське спілкування, в лоні якого кожна людина становить унікальну цілісність, призначену для особистого спілкування з Богом, протистоїть будь-якій спробі звести людину до стану об'єкта, перетворити її на вимірювану величину. Жодне наукове досягнення не має повноважень зачіпати гідність та божественне призначення людини. Людська істота не визначається самими лише своїми генами.

Саме на цій основі, на православний погляд, будується *біоетика*. За доби суперечливих образів людини, всупереч секулярним, автономним та редуктивним уявленням про неї, православна біоетика утверджує створення за образом та подобою Божими та вічне призначення людської істоти. У такий спосіб Церква виголошує своє слово у філософському та науковому обговоренні питань біоетики, привносячи в нього біблійну антропологію та духовний досвід Православ'я.

13. У світовому суспільстві, спрямованому на власність та індивідуалізм, вселенська Православна Церква пропонує істину життя у Христі та за Христом, яке вільно входить у повсякденне життя кожної людини через її «працю аж до вечора» (Пс. 104:23), виконуючи яку, людина стає співробітником вічного Отця – «Ми бо співробітники Божі» (1 Кор. 3:9) – та Його Сина: «Отець Мій творить аж по сю пору, тож і Я творю» (Ін. 5:17). Благодать Божа освячує всі трудно людини, яка працює разом із Богом, відкриваючи в них утвердження людського життя та спілкування. У цьому контексті перебуває також християнська аскеза, докорінно відмінна від будь-якого дуалістичного аскетизму, що ізолює людину від суспільства та ближнього. Християнська аскеза та утримання, які поєднують людину із сакраментальним життям Церкви, стосуються не лише чернечого життя, вони є рисами життя церковного в усіх його виявах, відчутним свідченням присутності есхатологічного духу в благословенному існуванні православних вірян.

14. Коріння екологічної кризи – і в моральному аспекті, воно вписане в серце кожної людської істоти. Протягом останніх століть ця криза дедалі посилювалася через численні розділення, породжені людськими пристрастями, такими як корисливість, жадоба, себелюбство, дух хижацтва, і такими їхніми наслідками на планеті, як зміна клімату, що відтепер серйозно загрожує природному довкіллю, нашому спільному «дому». Розрив зв'язку, що єднає людину з природою, є відхиленням від належного використання Божого творіння. Щоб розв'язати екологічну проблему на засадах

християнського передання, слід не лише карати за гріх зловживання природними запасами планети, тобто докорінно змінити ментальність, а й практикувати аскезу як протиотруту від споживацтва, культу потреб та власницьких амбіцій. Це передбачає також величезну відповідальність, яка вимагає від нас передати у спадок майбутнім поколінням придатне для життя природне довкілля та спосіб його використання згідно з волею та благословенням Бога. У таїнствах утверджується творіння, а людина заохочується діяти як його господар, охоронець та «священик», який представляє його Творцеві як діяння благодаті – «Твоє від Твоїх Тобі приносимо за всіх і за все» – та плекає євхаристичне ставлення до творіння. Цей православний євангельський та святоотцівський підхід привертає також нашу увагу до соціальних аспектів та тих трагічних наслідків, якими загрожує руйнування природного довкілля.

VI. Церква перед лицем глобалізації, насильства як її крайнього вияву та іміграції

15. Сучасна теорія глобалізації – тихо нав'язана та швидко поширювана – викликає сильні потрясіння в економіці та суспільстві на світовому рівні. Вона породила нові форми систематичної експлуатації та соціальної несправедливості. І прагне скасувати усе, що їй протистоїть: національні, релігійні, ідеологічні та інші традиції. Глобалізація призвела до послаблення та загрожує розпадом соціальних здобутків заради нібито необхідної реконструкції світової економіки, поглибивши прірву, що розділяє багатих і бідних, підірвавши

соціальну згуртованість народів та розпалюючи нові вогнища міжнародної напруги.

Перед лицем процесу редуکتивного та безособового вирівнювання, який стимулює глобалізація, а також етнофілетичних відхилень Православна Церква пропонує захищати тотожність народів і зміцнювати місцеві особливості. Як альтернативний взірець єднання людства вона подає свою структурну організацію, засновану на рівноцінності помісних Церков. Церква протистоїть провокаційній загрозі, що нависає сьогодні над індивідом та культурними традиціями народів і яку містить у собі глобалізація; вона протистоїть також засаді, згідно з якою економіка має власний закон, або «економізмові», тобто економіці, емансипованій від життєвих потреб людини та перетвореній на самоціль. Вона, таким чином, пропонує *тривалу економіку, засновану на засадах Євангелія*. Керуючись словом Господнім: «Не самим лише хлібом житиме людина» (Лк. 4:4), вона не ототожнює поступ людського роду з покращенням самого лише рівня життя або з економічним розвитком на шкоду духовним цінностям.

16. Церква не втручається в політику. Однак її свідчення є політичним у сенсі піклування про людину та про духовну свободу. Її слово назавжди залишиться обов'язком втручання на користь людини. Помісні Православні Церкви покликані сьогодні встановити нові гармонійні взаємини із правовою державою в новому контексті міжнародних взаємин відповідно до біблійної настанови: «Віддайте ж кесареви кесареви, а Боже Богові» (Мт. 22:21). Ця згода має захистити особливість Церкви й особливість держави та

забезпечити їхнє щире співробітництво задля єдиної людської гідності, з якої випливають права людини, гарантії соціальної справедливості.

Права людини сьогодні перебувають у центрі політики, що є відповіддю на теперішні кризи та соціальні й політичні струси. Вони покликані захистити свободу індивіда. Православна Церква критично підходить до прав людини, побоюючись, щоб індивідуальне право не виродилося в індивідуалізм та у рух, що вимагає прав. Таке відхилення є шкідливим для громадського характеру свободи; воно несправедливо перетворює права на індивідуальні вимоги пошуку щастя; воно змішує свободу із свавіллям індивіда, підносячи це свавілля до «всезагальної цінності», що підриває підвалини суспільних, родинних, релігійних, національних цінностей та загрожує засадничим етичним цінностям.

Таким чином, православне розуміння людини протистоїть і погордливому апофеозу індивіда та його прав, і приниженню людської особистості, пригніченої в сучасних велетенських економічних, соціальних, політичних та комунікативних структурах. Православне передання – невичерпне джерело життєвих істин. Ніхто, крім Христа та Його Церкви, не вшанував так людську істоту та не виявив такого піклування про неї. Фундаментальним правом є захист засади релігійної свободи в усіх її вимірах, тобто свободи совісті, віри, культу і всіх індивідуальних та колективних виявів релігійної свободи включно із правом кожного, хто вірує, вільно практикувати свої релігійні обов'язки без жодного втручання з боку світської влади, а також зі

свободою публічно навчати релігії та забезпечувати умови діяльності релігійних громад.

17. Сьогодні ми переживаємо загострення насильства в ім'я Бога. Спалахи фундаменталізму в лоні релігій погрожують поширенням ідеї, буцімто фундаменталізм належить до сутності релігійного феномену. Насправді як «нерозумна ревність» (Рим. 10:2), фундаменталізм являє собою хворобливий вияв релігійності. Істинна християнська віра, за взірцем Хреста Господнього, приносить у жертву себе, а не інших; тому вона є найсуворішим суддею фундаменталізму, хай би якого походження він був. Вільний міжрелігійний діалог робить внесок у розвиток взаємної довіри, утверджуючи мир та примирення. Церква змагається за те, щоб зробити відчутнішим на землі «мир з неба». Справжній мир здобувається не силою зброї, а лише любов'ю, яка «не шукає свого» (1 Кор. 13:5). Єлей віри має слугувати загоєнню давніх виразок, а не розпалюванню нових вогнищ ненависті.

18. Православна Церква зі скорботою та в молитві спостерігає та зазначає жахливу гуманітарну кризу, що лютує в наші дні, поширення насильства та збройні конфлікти, гоніння, депортації та вбивства, вчинені проти членів релігійних меншин, насильне вигнання родин із їхніх осель, трагедію торгівлі людьми, порушення засадничих прав індивідів та народів, а також примусове релігійне навернення. Вона категорично засуджує викрадення, тортури, жорстокі екзекуції. Вона засуджує руйнування церков, релігійних символів та культурних пам'яток.

Православна Церква особливо стурбована становищем християн, а також інших гнаних національних та релігійних меншин на Близькому Сході. Вона особливо закликає уряди країн цього регіону захистити християнське населення, православних, вірян стародавніх Церков Сходу та інших християн, що досі живуть у цій колиці християнства. Християнське населення та інше місцеве населення мають невід'ємне право жити у своїх країнах як рівноправні громадяни.

Отже, ми вмовляємо всі причетні сторони незалежно від їхніх релігійних переконань працювати заради примирення та поваги до прав людини і передусім захистити божественний дар життя. Війна та кровопролиття повинні припинитися, справедливість має взяти гору, щоб повернути мир та вможливити повернення тих, хто був вигнаний із прадідівських осель. Ми молимося за мир та справедливість у страждених країнах Африки та в Україні. Зібравшись на Собор, ми голосно повторюємо наш заклик до тих, хто при владі, звільнити наших єпископів, полонених у Сирії, – Павла Язигі та Іоана Ібрагіма. Крім того, ми молимося за всіх наших братів, яких тримають у заручниках та в полоні.

19. Сучасна непередбачена криза, пов'язана з біженцями та іммігрантами з економічних, політичних та кліматичних причин, постійно поглиблюється та перебуває в центрі уваги всього світу. Православна Церква й надалі ставить до вигнанців, до тих, хто опинився в небезпеці та злиднях, відповідно до слів Господніх: «Бо Я голодував, і ви дали Мені їсти; мав спрагу, і ви Мене напоїли; чужинцем був, і ви Мене прийняли; нагий,

і ви Мене одягли; хворий, і ви навідались до Мене; у тюрмі був, і ви прийшли до Мене» (Мт. 25:35–36) та «Істинно кажу вам: усе, що ви зробили одному з Моїх братів найменших – ви Мені зробили» (Мт. 25:40). Упродовж своєї історії Церква завжди була поряд із усіма «втомленими та обтяженими» (Мт. 11:28). В усі часи людинолюбність Церкви не обмежувалася поодинокими справами милосердя щодо нужденних і страждених, а прагнула усунути причини, що породжують соціальні проблеми. Її «діло служби» визнано всіма.

Отже, ми закликаємо – передусім тих, хто в змозі викоринити причини, що породжують біженську кризу, – прийняти належні рішення в цьому напрямі. Ми закликаємо політичних можновладців, православних вірних та громадян країн-приймальниць, куди прибували й надалі прибувають біженці, надати їм усіляку можливу допомогу, навіть із власних коштів.

VII. Церква: свідчення в діалозі

20. Церква не забуває тих, хто її покинув, і страждає за всіх тих, хто не розуміє її голосу. Усвідомлюючи себе як живу присутність Христа у світі, вона переносить божественне домобудівництво у свої конкретні дії, вдаючись до всіх засобів, які вона має, для достеменного свідчення про істину в суворості апостольської віри. Виходячи з такого розуміння обов'язку свідчення та повсякчасної готовності, Православна Церква надає великого значення діалогу, особливо з інославними християнами. Завдяки цьому діалогу інші християни тепер краще знають Православ'я та чистоту його

передання. Вони знають також, що Православна Церква ніколи не приймала богословського мінімалізму та не ставила під сумнів своє догматичне передання та свою євангельську етику. Міжхристиянські діалоги становили для Православ'я привід наголосити належну повагу до вчення Отців та засвідчити правильність істинного передання єдиної святої соборної апостольської Церкви. Діалоги, в які вступає Церква, ніколи не означали та ніколи не означатимуть будь-якого компромісу в питаннях віри. Ці діалоги є свідченням Православ'я, яке спирається на євангельське послання: «Прийди та подивися» (Ін. 1:46) і «Бог – любов».

* * *

У цьому дусі, будучи виявом Царства Божого у Христі, Православна Церква в цілому світі вбачає божественне домобудівництво в сакраментальному житті, центром якого є божественна Євхаристія, яка дає нам не тлінну їжу, а Тіло Самого Господа, джерело життя, «небесний Хліб», «який є засобом для безсмертя, протиотрутою, аби не вмерти, а жити в Ісусі Христі завжди» (Ігнатій Антіохійський, *Послання до Ефесян*, XX, 1, PG 5, 756A). *Божественна Євхаристія є ядром соборного служіння тіла Церкви*, як про це твердить св. Іриней Ліонський: «Наше вчення є згідним із Євхаристією, а Євхаристія натомість підтверджує наше вчення (*Проти ересей*, IV, 18, PG 7, 1028).

Провіщуючи, таким чином, Євангеліє всьому світові, відповідно до заповіді Господньої, щоб «проповідувалося покаяння на відпущення гріхів усім народам» (Лк. 24:47), ми маємо віддавати самі себе й одне

одного й усе життя наше Христу Богу, любити одне одного, сповідуючи у згоді «Отця і Сина і Святого Духа, Трійцю Єдиносущну та нероздільну». Зібравшись на Собор, звертаючи ці слова до вірних нашої святої Православної Церкви та до всього світу, йдучи стопами святих Отців та підкоряючись соборним рішенням, які наказують нам зберігати передану в спадок апостольську віру, «узгоджуючи із Христом» наше повсякденне життя, в надії на «загальне воскресіння», вславляємо ми Бога в Трьох Лицях, співаючи:

«Отче Вседержителю, і Слово, і Душе,
у Трьох Лицях з'єднане Єство
Пресущне і Пребожественне,
в Тебе ми охрестились
і Тебе благословляємо по всі віки»
(Канон Пасхальний, пісня 8).

- † Варфоломій, патріарх Константинопольський, голова
- † Феодор II, патріарх Александрійський
- † Феофіл III, патріарх Єрусалимський
- † Іриней, патріарх Сербський
- † Даниїл, патріарх Румунський
- † Хризостом, архієпископ Кіпрський
- † Ієронім, архієпископ Афінський та всієї Еллади
- † Сава, митрополит Варшавський та всієї Польщі

- † Анастасій, архієпископ Тиранський та всієї Албанії
- † Ростислав, архієпископ Прешовський, митрополит Чеських земель та Словаччини

Делегація Вселенського патріархату

- † Лев, архієпископ Карельський та всієї Фінляндії
- † Стефан, єпископ Таллінський та всієї Естонії
- † Іоан, митрополит Пергамський
- † Дмитрій, архієпископ Американський
- † Августин, митрополит Німецький
- † Іринеї, архієпископ Критський
- † Ісаїя, митрополит Денверський
- † Олексій, митрополит Атлантичний
- † Яків, митрополит Принцевих островів (Принкипонський)
- † Йосиф, митрополит Приконський
- † Мелітон, митрополит Філадельфійський
- † Емануїл, митрополит Гальський
- † Микита, митрополит Дарданельський
- † Миколай, митрополит Детройтський
- † Герасим, митрополит Сан-Франциський
- † Амфілохій, митрополит Кисамський та Селінський
- † Амвросій, митрополит Корейський
- † Максим, митрополит Селіврійський

- † Амфілохій, митрополит Адріанопольський
- † Каліст, митрополит Діоклійський
- † Антоній, митрополит Ієропольський,
очільник православних українців
у Сполучених Штатах Америки
- † Іов, митрополит Тельмиський
- † Іоан, архієпископ Харіупольський,
очільник Патріаршого екзархату православних
парафій російської традиції в Західній Європі
- † Григорій, єпископ Нісський, очільник православних
карпатських русинів у Сполучених Штатах Америки

Делегація Александрійського патріархату

- † Гавріїл, митрополит Леонтопольський
- † Макарій, митрополит Найробійський
- † Іона, митрополит Кампальський
- † Серафим, митрополит Зімбабвійський та
Ангольський
- † Олександр, митрополит Нігерійський
- † Феофілакт, митрополит Триполійський
- † Сергій, митрополит Кабо-Верде
- † Афанасій, митрополит Киринський
- † Олексій, митрополит Карфагенський
- † Ієронім, митрополит Мванський
- † Георгій, митрополит Гвінейський
- † Миколай, митрополит Ермупольський

- † Дмитрій, митрополит Іринупольський
- † Дамаскин, митрополит Йоганнесбурзький та
- † Narcisse d'Ассра
- † Емануїл, митрополит Птолемаїдський
- † Григорій, митрополит Камерунський
- † Никодим, митрополит Мемфіський
- † Мелетій, митрополит Катангський
- † Пантелеймон, єпископ Браззавільський та Габонський
- † Інокентій, єпископ Бурундійський та Руандійський
- † Хризостом, єпископ Мозамбікський
- † Неофіт, єпископ Ніерійський та Кенійських Гір

Делегація Єрусалимського патріархату

- † Венедикт, митрополит Філадельфійський
- † Аристарх, архієпископ Константинопольський
- † Теофілакт, архієпископ Іорданський
- † Нектарій, архієпископ Антидонський
- † Філумен, архієпископ Пельський

Делегація Сербської Церкви

- † Іоан, архієпископ Охридський та митрополит Скопійський
- † Амфілохій, митрополит Черногорський та Приморський

- † Порфирій, митрополит Загребський та Люблянський
- † Василій, єпископ Сремський
- † Лукіан, єпископ Будимський
- † Лонгін, єпископ Новограчаницький
- † Іринеї, єпископ Бачський
- † Хризостом, єпископ Зворницький та Тузлинський
- † Іустин, єпископ Жичський
- † Пахомій, єпископ Враньський
- † Іоан, єпископ Шумадійський
- † Ігнатій, єпископ Браничевський
- † Фотій, єпископ Далматинський
- † Афанасій, єпископ Бихачський та Петровацький
- † Іоанікій, єпископ Будимський та Никшицький
- † Григорій, єпископ Гум-Герцеговинський та Приморський
- † Милутин, єпископ Вальєвський
- † Максим, єпископ у Західній Америці
- † Іринеї, єпископ в Австралії та Новій Зеландії
- † Давид, єпископ Крушевацький
- † Іоан, єпископ Пакрацький та Славонський
- † Андрій, єпископ в Австрії та Швейцарії
- † Сергій, єпископ у Франкфурті та Німеччині
- † Іларіон, єпископ Тимокський

Делегація Румунської Церкви

- † Феофан, архієпископ Ясський,
митрополит Молдовський та Буковинський
- † Лаврентій, єпископ Сибіуський,
митрополит Трансильванський
- † Андрій, єпископ Вадський, Фелеакський та Клузький,
митрополит Альбійський, Крисанський та
Марамуреський
- † Іриней, архієпископ Крайовський,
митрополит Олтенійський
- † Іоан, єпископ Тимишоарський,
митрополит Банацький
- † Йосиф, єпископ у Західній та Південній Європі
- † Серафим, єпископ у Німеччині та
Центральній Європі
- † Нифон, митрополит Тирговиський
- † Іриней, архієпископ Альба-Юльський
- † Іоаким, архієпископ Романський та Бакиуський
- † Кассіан, архієпископ Нижньо-Дунайський
- † Тимофій, архієпископ Арадський
- † Миколай, архієпископ в Америці
- † Софроній, єпископ Орадійський
- † Никодим, єпископ Стрешайський та Северинський
- † Вісаріон, єпископ Тулчинський
- † Петроній, єпископ Селазький
- † Силуан, єпископ в Угорщині

- † Силуан, єпископ в Італії
- † Тимофій, єпископ в Іспанії та Португалії
- † Макарій, єпископ у Північній Європі
- † Варлаам, єпископ Плоештський, вікарій патріарха
- † Еміліан, єпископ Ловиштенський, вікарій архієпископа Римницького
- † Іоан-Касіан, єпископ Вичинський, вікарій архієпископа в Америці

Делегація Кіпрської Церкви

- † Георгій, митрополит Пафоський
- † Хризостом, митрополит Китіонський
- † Хризостом, митрополит Киринейський
- † Афанасій, митрополит Лімасоський
- † Неофіт, митрополит Морфський
- † Василій, митрополит Константійський та Фамагустський
- † Никифор, митрополит Кикоський та Тілерійський
- † Ісаія, митрополит Тамасоський та Орінійський
- † Варнава, митрополит Триміфунтський та Лефкарський
- † Христофор, єпископ Карпасійський
- † Нектарій, єпископ Арсинойський
- † Миколай, єпископ Амафунтський
- † Єпифаній, єпископ Ледрський

- † Леонтій, єпископ Хитрський
- † Порфирій, єпископ Неапольський
- † Григорій, єпископ Месаорійський

Делегація Елладської Церкви

- † Прокопій, митрополит Філіппійський,
Неапольський та Тасоський
- † Хризостом, митрополит Перістерійський
- † Герман, митрополит Елідський
- † Олександр, митрополит Мантинейський та
Кинурійський
- † Ігнатій, митрополит Артійський
- † Дамаскин, митрополит Дидимотихійський,
Орестейський та Суфлійський
- † Олексій Нікейський
- † Ієрофей, митрополит Навпактський та
Свято-Власійський
- † Євсевій, митрополит Самоський та Ікарійський
- † Серафим, митрополит Касторійський
- † Ігнатій, митрополит Димитріанський та
Алмирський
- † Никодим, митрополит Касандрійський
- † Єфрем, митрополит Ідрський, Спеський та
Егінський
- † Феолог, митрополит Серський та Негритський
- † Макарій, митрополит Сидирокастронський

- † Анфим, митрополит Александрупольський
- † Варнава, митрополит Неапольський та Ставрупольський
- † Хризостом, митрополит Месинійський
- † Афінагор, митрополит Іліонський, Акадський та Петрупольський
- † Іоан, митрополит Лангадський, Літійський та Рентинійський
- † Гавриїл, митрополит Ново-Іонійський та Філадельфійський
- † Хризостом, митрополит Нікопольський та Превезійський
- † Феокліт, митрополит Іерисоський, Святої Гори Афон та Ардамеріонський

Делегація Польської Церкви

- † Симон, архієпископ Лодзький та Познаньський
- † Авель, архієпископ Люблінський та Холмський
- † Яків, архієпископ Білостоцький та Гданьський
- † Георгій, єпископ Семятицький
- † Паїсій, єпископ Горлицький

Делегація Албанської Церкви

- † Іоан, митрополит Корчинський
- † Димитрій, митрополит Аргирокастринський
- † Миколай, митрополит Аполонійський та Фьєрський

† Антоній, митрополит Ельбасанський

† Нафанаїл, митрополит Амандійський

† Астій, єпископ Білідський

Делегація Церкви Чеських Земель та Словаччини

† Михаїл, архієпископ Празький

† Ісаїя, єпископ Шумперкський

ПІСЛЯМОВА

“Святий Дух виявився професійнішим за професійних церковних бюрократів”

*З виступу у Відкритому Православному Університеті
під час дискусії по завершенні
Всеправославного собору на Криті*

Момент несподіваності

Вважаю, це був справжній Собор.

Ми входили в Собор з одними настроями і уявленнями про те, чим це має або не має бути. А на виході отримали зовсім іншу картину.

Для кожного Собор став несподіванкою, а результат – великим сюрпризом: і для оптимістів, і для песимістів, хоча на початку песимістів було більше. І на початку справді у багатьох був, наскільки я міг спостерігати, розпач.

Адже ми говорили весь час, що соборність – це наше все: наша базова ідентичність як православних. І раптом виявляється, що ми не здатні провести Собор. На чому тоді базувати нашу православну ідентичність? Ба більш того: що тоді Православ'я, якщо воно

не соборність? За великим рахунком, потрібно було наново визначати себе, інакше ми просто розчинялися б у повітрі.

Але, дякувати Богу, після Собору нам не потрібно шукати нової ідентичності, тому що та ідентичність соборності, яку ми мали, попри песимістичні прогнози, була врешті решт підтверджена Собором.

Святий Дух показав, що справді діє в Церкві

Справжній собор – це те явище, де справді відбуваються якісь недетерміновані трансформації. Цей Собор готувався більше 50 років, і було зроблено все, щоб максимально визначити, яким він має бути: процедура, документи, які мають прийнятися, розподіл усіх ролей і промов.

Здається напівжартом, але недалеко від справедливості, що церковні бюрократи, які готували Собор, настільки професійно вміють обмежувати суверенність Святого Духа в Церкві, що було зроблено все для того, щоб виключити будь-яку можливість несподіванки під час Собору. Але Святий Дух професійніший за професійних церковних бюрократів. І він справді здійснив чудо – чудо соборності. Ми ще раз переконалися, що Святий Дух справді діє в Церкві.

Соборність стала новою. Але вона працює

Вже зараз я спостерігаю результат трансформації Собору від процесу абсолютно визначеного до

результатів Собору цілком непередбачених. І це спричиняє роздуми: в чому полягає соборність Церкви?

Ми входили в Собор із враженням, що соборність виявляється просто фікцією, романтичною хом'яковською ідеєю. Якщо це було б так, тоді потрібно було б придумувати щось нове на заміну соборності, тому що соборність просто не працює.

Але попри песимістичні прогнози ми переконалися, що соборність таки працює – вона лише потребує нового осмислення. І ось розпочався процес нового етапу богословської рефлексії: чим є Собор для Православної Церкви зараз. Деякі вхідні дані для цих міркувань задали на самому Соборі предстоятелі, представники Собору у своїх виступах. На жаль, публічними були лише виступи предстоятелів, хоча багато цікавого було і у виступах членів делегацій від церков. Із того, що є доступними, можна вбачати спробу до нового усвідомлення, що таке соборність.

Наприклад, було зазначено, що лише Собор має визначати, що таке єресь і чим єресь не є.

Це було зроблено у відповідь на виклик радикальних консервативних кіл, які звинувачували Собор у тому, що він може порушити православність, догму, запровадити якісь відступлення від норм православного життя. А члени Собору сказали: дивіться, Собор і є нормою церковного життя, ми маємо відштовхуватися від Собору і на основі його рішень формулювати ці норми. Тому що Церква і є Собор, як сказав у виступі Патріарх Варфоломій.

Тобто Собор є вищою інстанцією, ніж будь-яка група всередині Вселенської Церкви: Синод, Помісний Собор, старці, тощо.

Загальноправославний Собор має найвищий авторитет, і лише Собор має право артикулювати, що є Православ'ям і що є Церквою. Це був дуже важливий момент, який означає, що ті церкви, які не приїхали на Собор, фактично відсторонили себе від церковного дійства, від процесу формулювання, усвідомлення понять «Церква» і «Православ'я».

Ідентичність УПЦ, фундаменталізм і Собор

До цього потрібно зробити ремарку щодо ситуації в Українській Православній Церкві. Ідентичність нашої Церкви завжди будувалася на тому, що нас визнає світове Православ'я. Тобто для нас голос світового Православ'я важливий, і, власне, на цьому ми в Україні тримаємося. А зараз ми бачимо певне відсторонення від світового Православ'я. Тобто, на жаль, ми відгороджуємося від головного джерела нашої церковної іпостасі. Це явище характерне не лише для нашої Церкви, але й для деяких інших Церков. У більшості з них це сприймається як певна проблема – проблема фундаменталізму.

Фундаменталізм існує в кожній церкві, релігії. І скрізь є приблизно однаковий відсоток фундаменталістів. Думаю, навіть в ісламі кількість фундаменталістів не набагато більша, порівняно із будь-якою іншою

релігією. Просто іслам – велика релігія, і в неї багато прибічників.

У кожній Церкві так само є група фундаменталістів, яку дуже чутно. Деякі Церкви лякаються цих голосів, деякі намагаються маніпулювати цими голосами, а деякі – протиставити цим голосам справді пастирський голос, як це було сказано в доповіді архієпископа Кіпрського Хризостома.

У цьому полягає важливе послання Собору: якщо ви хочете бути Церквою, брати участь у подіях Церкви (а Церква – це не лише структура, а ще й подія, динамічна реальність, яка весь час розвивається і має постійно себе демонструвати), то ви повинні брати участь у Соборі.

Якщо ви не берете участі, то відсторонюєтеся від церковної події, перетворюєтеся на секту. Тобто є два шляхи – або бути на Соборі, або бути сектою. Обирайте. Це було важливе послання, яке додало нового розуміння, що є Церква і що є Собор.

Де на Соборі був Христос?

Вже після Собору у мене був ефір на радіо «Свобода», і мені поставили дуже просте запитання: «А де там був Христос?» Тобто чи говорили соборяни про Христа? Для занурених у «реальну церковну політику» це питання здається формальним. Але насправді воно є найважливішим. Мені здається, що Христос залишався у свідомості Собору як Центральна Фігура, і в цьому сенсі Собор був христоцентричний.

Думаю, сам факт, що Церкви з'їхалися на Собор, подолали свої внутрішні суперечки та протиріччя, свідчить про те, що тим самим вони висловили довіру Церкві: церкви помісні – Церкві як вселенському явищу. Вони висловили довіру до Христа. Висловили віру у Святого Духа і в те, що Він може подолати наші непорозуміння.

Тобто це значить, що ми маємо суперечки, проблеми, які не можемо між собою розв'язати, і ми приходимо до Христа на Собор, щоб Він нам допоміг справитися із тим, що ми не можемо зробити самі.

Ті церкви, які не приїхали, фактично сказали: «Ми не сильно віримо, що Дух Святий, Христос можуть розв'язати наші суперечки. Ми сподіваємося на свої сили, однак у собі сил не знаходимо, тому й не приїжджаємо».

Сам факт, що Собор зібрався, і було найгучнішою заявою, що в центрі Церкви знаходиться Христос, що в Церкві і зараз діє Святий Дух, що ми віримо не лише в Церкву минулого, але також віримо в Церкву теперішнього і Церкву майбутнього.

Архімандрит Кирил (Говорун)

Відкритий Православний Університет радить книгу архімандрита Кирила (Говоруна) **#Кунсткамера великого и ужасного**, яку можна безкоштовно завантажити за посиланням <https://goo.gl/lcKVqH>

ВІДКРИТИЙ
ПРАВОСЛАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
СВЯТОЇ СОФІЇ-ПРЕМУДРОСТІ

**Відкритий Православний Університет
Святої Софії-Премудрості – це:**

- Сучасний просвітницький заклад неklasичного типу.
- Простір діалогу науковців, філософів і богословів щодо проблем сьогодення і майбутнього.
- Недержавне, неполітичне, неконфесійне об'єднання віруючих різних релігій і конфесій, які мають активну громадянську позицію та займаються освітою і просвітою.

**Відкритий Православний Університет
Святої Софії-Премудрості – це Православ'я, яке:**

- відкрите світові;
- відкрите суспільству;
- відкрите технологіям;
- відкрите до діалогу;
- відкрите до інших конфесій і релігій;
- відкриває (пізнає) себе.

**Відкритий Православний Університет
Святої Софії-Премудрості – це:**

- Пропагування загальнолюдських, європейських та біблійних цінностей;
- Формулювання українських цінностей і ідей, які можна запропонувати світові;
- Обговорення проблем реформування країни і суспільства;
- Обговорення питань і шляхів відновлення єдності українського Православ'я;
- Обговорення майбутнього спільноти віруючих різних релігій і конфесій в Україні;
- Створення майданчика для спілкування однодумців та реалізації спільних проєктів.

**Відкритий Православний Університет
Святої Софії-Премудрості – це:**

- Публічні лекції «Європейські цінності: Свобода, Гідність, Справедливість, Чесна праця, Демократія, Громадянське суспільство тощо» від учасників Ініціативи «21 листопада».
- Публічні лекції «Релігія у ХХІ столітті» від всесвітньовідомих і українських богословів і релігійних філософів.
- Публічні лекції від науковців Національного заповідника «Софія Київська».

- Постійнодіючий круглий стіл «Українська Православна Церква у ХХІ столітті».
- Міжнародні конференції «Премудрість земна і небесна».
- Віртуальний Університет (онлайн-університет, електронна бібліотека).
- Видавничий проект «Бібліотека Відкритого Православ'я».
- Дитяча «Школа Анни Ярославни» тощо.

**Відкритий Православний Університет
Святої Софії-Премудрості**

orthodoxy.org.ua

facebook.com/openorthodoxuniversity

[youtube.com/c/ВідкритийПравославний
УніверситетСвятоїСофіїПремудрості](https://youtube.com/c/ВідкритийПравославнийУніверситетСвятоїСофіїПремудрості)

Видавництво «ДУХ І ЛІТЕРА»
04070, Київ, вул. Волоська, 8/5
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»
корпус 5, кім. 210
тел.: +38 044 425 60 20
моб. +38 050 425 60 20

E-mail: duh-i-litera@ukr.net – відділ збуту
litera@ukma.kiev.ua – видавництво
<http://www.duh-i-litera.com>